Год. V. септемврий и октомврий Книга III.

РОДОПСКИ НАПРѢДЪКЪ

ДВУМѢСЕЧНО ИЛЮСТРОВАНО СПИСАНИЕ

за

наука, обществени знания и народни умотворения.

Бѣлѣжки по говорътъ въ с. Дованъ-хисаръ, Деде-агачка кааза.

(Продължение отъ II кн.).

Ү

21—23. Никаква разлика не се забѣлѣзва между ударено или неударено *у*, ала пъкъ начално *у* се изговаря въ нѣкои думи *у*, а въ други *іу*. Послѣдното по-често се чува въ народнитѣ пѣсни, отколкото въ обикновения говоръ. Тъй напр. въ Дованъ-хисаръ казватъ: *іундци*, *іунáк*, *іурꙋк*, *іꙋме*^{а} (име на човѣкъ), *іун'ꙋчка* и *іун'ꙋшница* (юница, не телена още млада крава или биволица), *іубрáслу*, *іубрудúлу* (покрило се съ плодове нѣкое дърво напр.), *іутáре*^{а}*й* (отваряй), но пъкъ *удвѐд'*, *ундту* (онова), *уфчѐ*^{а}*р'*, *уд* (отъ), *умáи*, *уфцъ'*^{а}*та*, *улувáр'*, *устéн*, *укрáват* (откраднатъ), *урáч* и др.

ѣ

24—32. Старобългарскиятъ звукъ ѣ, кога е въ срѣдата на думитѣ и съ ударение, изговаря се като *ъ* съ едва уловимъ низходещъ нюансъ на *а*, което отбѣлѣзвамъ съ *ъ*^{а}: *бъ*^{а}*в*, *бъ'*^{а}*д'ни*, *бъ*^{а}*де*^{а}, *бъ*^{а}*рка*, *бъ'*^{а}*л*(х)*а*,*) *бъ*^{а}*чва*, *въ*^{а}*шка*, *въ*^{а}*нка*, (х)*въ*^{а}*рле*^{а}, *гръ*^{а}*м* (джбъ), *дъ*^{а}*ска*, *дъ*^{а}*рву*, *зъ*^{а}*л*, *къ*^{а}*сну*, *кръ*^{а}*в'е*^{а}, *кръ*^{а}*ф*, *къ*^{а}*рши*, *лъ*^{а}*же*^{а}, *лъ*^{а}*жá*, *мъ*^{а}*кне*^{а}, *мъ*^{а}*рда*, *мъ*^{а}*х*, *нъ*^{а}*тре*^{а} (вжтрѣ), *дъ*^{а}*ну*, *дъ*^{а}(х)*на*, *дъ*^{а}*ще*^{а}*ре*^{а}, но *зуве́*, *луп* (лъбъ); *пішк*^{а}*ам*, *съ*^{а}(х)*не*^{а}, *снъ*^{а}(х)*á*, *съ*^{а}*с*, *съ*^{а}*ска* (змията свири), *въ*^{а}*так*, но *тро́пут'* (тъпътъ) и др. Не ударено *ъ* въ

---

*) Въ Дованъ-хисарския говоръ се често изхвърлятъ нѣкои съгласни въ думитѣ. Въ такива думи изхвърленитѣ звукове ще отбѣлѣзваме въ скоби ( ).

много думи се произнося въ ясно *а:* (х)*варни́ гу* (хвърли го), *рѐкал, пѐкал, в^{ъ}^{а}так,* но *о́ге^{а}н'*, рѣдъкъ пѫть и *о́ган'; дарва́л'ник, вал'ке́^{а}т* (влъкътъ), *бази́кам* и др. Въ краесловието *а* въ много думи потъмнява въ ъ^{а}, когато надъ него се намира ударението: *уфцъ^{а}та, ръ^{а}къ^{а}та, кладъ^{а}т* (огъньтъ кладатъ), *пе^{а}къ^{а}т, лузъ^{а}та, кузъ^{а}та, с*(т)*ранъ^{а}та, тръ^{а}бъ^{а}та, паръ^{а}та, тр' авъ^{а}та* и т. н.

Положението на ъ въ срѣдата на думитѣ безъ ударение е доста разнообразно: въ нѣкои думи се чува ъ^{а}, въ други минава въ *а,* а въ трети *е^{а}*, на въ единични случаи и *о: гръб^{а}на́к, въ^{а}рта̀чка* (въртелешка), (х)*варни́ гу* (хвърли го, повел. накл.), *пе́^{а}сак, дуби́так, дарв'а̀* (събир.), *пѐтак, че^{а}т*(в)*ъ^{а}ртак, гла́де^{а}н, тѐ^{а}нак, па́пре^{а}ц* (папрътъ), *ма̀зе^{а}н, о́ге^{а}н', е^{а}днбш.*

Въ членната форма за м. р. ед. число се изговаря тъмно *а,* т. е. ъ^{а}: *градъ^{а}т, рудъ^{а}т, пдпъ^{а}т, вратъ^{а}т* и т. н.

Дуванъ-хисарци казватъ *сѐпна, сѐпни, д' а́ба* (дебва).

ь

33—37. Старобългарското ь въ коренни или суфиксни срички се изговаря като *е, е^{а},* ъ^{а}, *и* и *а: цъ^{а}рква, кръ^{а}с, тѐнку, тѐмну, те^{а}мни̇ца,* но пъкъ *затимни́ са; се* (вьсе), *ден', зи̇д* (зьдъ), *лѐн, бле^{а}щи́* (лъщи), *лѐ^{а}сан* (льсьнъ), *лек-а-у, ми́гам, ми́гна, мани́к* (малко кученце), *пъ^{а}кал, пъ'^{а}с*(т)*ру, пъ^{а}н', съ^{а}мне^{а}, тим'а́н,* но и *шуптѐ* (шепне), *шѐтам, царвѐну, цъ^{а}фти́,* но и *цвитѝ* (послѣдната дума за цъвтѣне на дърветата)

Въ суфиксни срички и членнитѣ форми ь се изговаря на *е, е^{а}* и йотирано *іъ^{а}*, или по-право съ мека съгласна, спроти ударението: *увѐс, уцѐт, устѐн, урѐл, гладе^{а}н, ста́ре^{а}ц, де^{а}нѐт, ко́н' ъ^{а}т, зет' ъ^{а}т.*

Съ омекчена съгласна въ окончанието се изговарятъ всички думи, каквито и въ книжовния езикъ: *зет', кон', сол', шѐл' ме^{а}н'* (охлювъ), *дѐве^{а}р', *(х)*умдт', връ^{а}т'* (всички), *дѐве^{а}т', дѐсе^{а}т', син', те^{а}вѐк'* (пушка, тюфекъ), *уфчѐ^{а}р', кува́р',* и мн. др. Изобщо откъмъ мекитѣ окончания Дованъхисарскиятъ говоръ е еднакъвъ съ Родопскитѣ.

ръ

38—41. Произношението на ъ въ *ръ* е както въ показанитѣ по-горѣ думи съ коренно или суфиксно ъ.

Положението на *ръ* въ Дованъ-хисарския говоръ е промѣнливо ту *ръ*, ту *ър*: *бъ^{а}рце^{а}, оарчи́на, бъ^{а}рдӑк*(в)*и*, *бъ^{а}рнӣ*, *бъ^{а}ркам*, но *да бръ^{а}кна; бъ^{а}рбо́ри, бръ^{а}в*, но *бъ^{а}рзам; бръ^{а}шне^{а}л'* (бръшлянъ), *убръ^{а}щам, бръ^{а}мбар', бръ^{а}чка, връ^{а}шник, въ^{а}ршина*, но *връ^{а}ше^{а}* (събир.); *връ^{а}ф, въ^{а}р*(в)*и́ш, въ^{а}ртӣш*, но *да връ^{а}т'не^{а}ш; въ^{а}рву*(в)*аш, въ^{а}рба*, но *връ^{а}бница; въ^{а}рше̄е^{а}ш, гъ^{а}рне^{а}, гъ^{а}рмӣ, гарм'а́вица*, но *гръ^{а}мна; сгъ^{а}рчи, нагъ^{а}рче^{а}н, гръ^{а}к, гръ^{а}кӣне^{а}, гръ^{а}цку*, но *гаркума́н; гарчума́н* (гръкланъ), *гъ^{а}рп, гъ^{а}рбе^{а}с, нагъ^{а}рбе^{а}м са*, но *гръ^{а}бна́к; гъ^{а}рлу, гъ^{а}рле^{а}с, дъ^{а}рву*, но *дарв'а́, дарва́л'ник; дръ^{а}тла́к, зъ^{а}рну*, но *зръ^{а}нце^{а}; къ^{а}рпе^{а}, закъ^{а}рпи, кръ^{а}ф, кръ^{а}фчӣца*, но *къ^{а}рваф, къ^{а}рвӣн, кръ^{а}с, кръ^{а}ста́т, кръ^{а}сти, кръ^{а}сто́свам, къ^{а}рши, закъ^{а}рше^{а}ну, къ^{а}рле^{а}ш, къ^{а}ртӣца, мъ^{а}рли са, мартвӣц*, но *мръ^{а}твӣлу; мъ^{а}рше^{а}ф, мръ^{а}дна са, мръ^{а}кнува, мъ^{а}рвӣ*, но *о́мраза; замръ^{а}зна, мъ^{а}рси*, но *мръ^{а}сну; мъ^{а}рцӣна, намръ^{а}щи са, пръ^{а}ф*, но *пъ^{а}рве^{а}нцӣ; пъ^{а}рӯт, брӣина* (пръхна), *пъ^{а}рле^{а}, пръ^{а}ска, пръ^{а}сна, пръ^{а}сте^{а}, пръ^{а}т'е^{а}* (събир.), *пръ^{а}ч*, но *парчу*(в)*ӣна; пръ^{а}шне^{а}, съ^{а}рбӣ, съ^{а}рбе^{а}ш, сръ^{а}дн'а̀, съ^{а}рдӣ, съ^{а}рма, съ^{а}рмӣ^{а}ну, съ^{а}рма, съ^{а}рцѐ, усмъ^{а}ртӣ, стръ^{а}ф, стъ^{а}рже^{а}, с*(т)*ръ^{а}мну, тъ^{а}ркулӣ, тръ^{а}н, Тъ^{а}рну*(в)*у, тъ^{а}рпа́н* (търнокопъ), *тръ^{а}не^{а}, тъ^{а}рбу*(х), *тъ^{а}рго́*(в)*е^{а}ц, тъ^{а}ргувӣе^{а}, тръ^{а}ндафе^{а}л', тръ^{а}нка, тръ^{а}пна*, но *тра́кна; тъ^{а}рпӣш, тъ^{а}рсе^{а}, тъ^{а}рчӣ*, (х)*връ^{а}кна*, (х)*въ^{а}ргам*, (х)*въ^{а}ркам*, но *фарчӣлу; утъ^{а}рва*, (х)*ръ^{а}тка, цъ^{а}рвули, цъ^{а}рну, царвӣну, че^{а}рда́к, че^{а}р'а̀*(в)*у, царвӣф, щъ^{а}рке^{а}л', щъ^{а}рбу, ръ^{а}жда, ръ^{а}ж, ръ^{а}же^{а}ну, ръ^{а}ти, гъ^{а}рдӣ, къ^{а}рг, о́бръ^{а}ч, пръ^{а}т, пудсмъ^{а}рку*(в)*а, тръ^{а}гнаф*.

лъ

42—46. Положението и на *лъ* между съгласни не е постоянно, а промѣнливо ту *лъ*, ту *ъл*: *мъ'^{а}л'чи*, но *млъ'^{а}кни; съ'^{а}лзи, въ^{а}л'к', слъ^{а}нце^{а}, бъ^{а}лгарин, бъ^{а}лгу̑р', бъ^{а}л*(х)*а*, *въ'^{а}лна, вална̀ре^{а}ту, гъ^{а}л'чӣ, глу̑*(х)*у, углуве̑^{а}ли* (заглъхнали); *длѐг, длѐга, дал'жина̀, длѐгне^{а}с, надлѐж, дъ^{а}лбо́к, жъ'^{а}лту*, но *же^{а}л'тӣца; жъ^{а}л'тѐ^{а}е^{а}, жъ^{а}лтӯнка, жѐлва, жлѐчка* (жлъчка), *къ^{а}лцам*, но *да клъ'^{а}цне^{а}; къ'^{а}лка, глъ'^{а}бу, глъ'^{а}бце^{а}, къ^{а}л'вѐ*, но *да клъ'^{а}вна, лъ'^{а}же^{а}, лажӣца, калва̀ч, мъ^{а}л'чи*, но *да млъ'^{а}кне^{а}, плъ'^{а}х, съ'^{а}лзе^{а}ну, с*(т)*ъ'^{а}лба, тлъ'^{а}сту*, (х)*ъ'^{а}лцам*, но *да* (х)*лъ'^{а}цна;* (х)*алца̀вица*.

Дованъ-хисарци така изговарятъ слѣднитѣ думи: *рѐкал, рѐклу, рѐкла, рѐкли; пѐкал, тѐкал, мо̀гал, нѐсал, па̀сал*,

рѝсал, тѝпал, пъ'ᵃс(т)ар, бѝстар, ѐдар, мѝсал, (в)ѝсак, кѝсам, вл'ѝкал, с'ѝкал, но *душѐл, дубъ'ᵃр, в'ѝтеᵃр', ѝгеᵃн', іагв'ᵃл, сам, сѐдеᵃм, ѝсеᵃм.*

ѫ и ѧ

46. Старото носово произношение на старобълг. носовки ѫ = *ън* и ѧ = *ен* въ Дованъ-хисарския говоръ е запазено въ много малко думи. Обикновено тѣ сѫ замѣнени ѫ съ *ъᵃ*, въ нѣкои думи съ *а* и *у*, а ѧ съ *е* или *еᵃ*.

47—49. Думи съ назални остатъци: *въᵃмбѝ* (уредъ за пробиване малки дупки), *брамчѝ, бръ'ᵃмбар', дангѝ, зумбѝк, дръ'ᵃнка, дръ'ᵃнкаш, кунѝца* (дѫга). Думи съ коренно ѫ: *въᵃгелеᵃн, въ'ᵃргеᵃл* (вѫзелъ), *въ'ᵃрже, въ'ᵃдица, нъ'ᵃтре, гъ'ᵃсеница, тъ'ᵃпан', тъ'ᵃпу, бъ'ᵃдник, нъᵃодѐ* (сѫждѣ), *бубреᵃк, дъᵃб, дъᵃгѝ, гъ'ᵃба, гъ'ᵃсту, гъ'ᵃска, далбѝк, гъ'ᵃлаб, гнус, пугнусѝ са, зъᵃб, жѐлад', (х)умѝт', хрѝщеᵃл', къ'ᵃдра(в)у, къ'ᵃжеᵃл', къ'ᵃкал', къ'ᵃпеᵃ са, капѝна, накѝси, къᵃт, къ'ᵃща, къ'ᵃпбу, лъᵃк, лѐска* (лѫщи), *мъ'ᵃдар, мъ'ᵃка, мъ'ᵃлчеᵃм, мъᵃж, унѝдеᵃ* (нѫдити), *утеъ'ᵃдеᵃ, паеᵃк, пъᵃдѝр', пъ'ᵃчи са, пъᵃк, пъ'ᵃпка, пъᵃт', пъ'ᵃргаф, пѝдираг, ръᵃб, ръ'ᵃка, ръᵃкѝвица, пуръ'ᵃча, ѝбрач, нѝрач, съᵃд, съ'ᵃбута, стъ'ᵃпка, пѝстъᵃпка, о(т)ръᵃк, тъ'ᵃпан', тъᵃдѐва, труд, пѝтруди са, къ'ᵃрти, нѝжда, лукѝф, да пѝкнеᵃ* (да умре), *мѐᵃжду, срѐщу, съ'ᵃщу.*

50. Думи съ коренно ѧ: *ѐдар, ѐтъᵃрва, іазѝк', іачмѝк', іареᵃбица, в'ѝ(х)на, гувѐду, глѐдам, греᵃдѝ, дѐвеᵃт', жѐдеᵃн, жѝлу* (жило), *жнѐ* (жъне), *зъ'ᵃзна* (студено ми е), *клѐкна, къᵃлна,* но *клѐтва; кн'ѝз, лъᵃжѐᵃ* (сѫщ.), *лъᵃжѐᵃ* (глаг.), *лѐща, мек,* но *микѝки* (меки печени на плоча отъ тѣсто колачета), *мѐсу, мъ'ᵃтеᵃ, смѐтана, пѝмеᵃт', пѐдеᵃ, спѐна са, пѐта, пет', плѐскам, прѐда,* (в)*пр'ѝгам, спрѐтну, рѐса, прусѐгна* (посегна), *сѐкна, св'ат, тѐшеᵃк, трѐса,* (х)*л'ѝб, іаз, чѐду, чѐст, чѝкам, начѐна, шѐтам.*

51. Дованъ-хисарци казватъ: *тѝеᵃ, сѝеᵃ, нѝеᵃ* (тройствената членна форма само въ мѣстоименията е запазена) вмѣсто тази, онази; *еᵃднѝш, са* (спом. гл.), *пѝднаф, пѝднъᵃ(х)а.*

52. Съ назаленъ изговоръ освѣнъ показанитѣ въ 47—49 думи други за сега не ми сѫ извѣстни.

ѣ

53—55. Старобългарското *ѣ* съ ударение се изговаря въ едни думи на *іа* = *'а*, а въ други *е* и въ по-малко случаи се

срѣща ѣ, което отбѣлѣзваме съ *е*ᵃ. Неударено пъкъ ѣ никога не се чува на *е*, а всѣкога *е*ᵃ, или *'а*. Също и неударено *е* всѣкога се изговаря *е*ᵃ. Ето какъ се произнася ѣ въ слѣднитѣ думи: *в'ӑра*, *в'ӑреᵃн*, но *вѐеᵃ*, *вѐтеᵃр*; *б'ал*, *беᵃлѐеᵃ са*, *бреᵃк*; *др'ан*, *мл'ӑку*, *мл'ӑчну*, *мл'ӑчеᵃн*, *ср'ӑдан*, но *аф сардѐ* (въ срѣдата); *стр'ӑ(х)а*, *стр'ӑ(х)и*, (х)*л'аб*, (х)*л'ӑбеᵃц*, но *ѐреᵃх*, *ѐрши* (мн. ч. орѣхи); *с'ӑнка*, *с'ӑнки*, *с'ӑнчеᵃс*(т), *л'ӑту л'ӑтеᵃн*, но *леᵃт сам* и *лѐтеᵃ*: *пл'ӑва*, *чул'ӑк*, но *зѐе*: *пр'ӑкур*, *пр'ӑнус*, *пр'ӑсул*; *прѐз глава*, *прѐз муреᵃ*; *кл'ӑкам*; *пуст'ӑгна*; *л'ӑгам*, *ст'ӑгам*, *с'ӑдам*, *фир'ӑгам*, *кр'ӑкам*, *м'ӑтам*, *ус'ӑ(х)вам*, *св'ӑткам*, но пъкъ *свѐш*(т), *срѐща*, *срѐщам*, *вѐжди*, *рѐжи*, *клѐщи*, *мрѐжеᵃ*, да *замрѐжеᵃ*, *грѐшка*, *грѐшну*, *смѐшну*, *да прѐчеᵃ*, *прѐчка*. *пеш*, *пеᵃшѐк*, *сѐчиц*, *сѐщам са*, *бѐсеᵃ*. *да бѐси*, *да влѐза*, *да вѐеᵃ*, *блѐеᵃ*, *гувѐеᵃ*, *грѐеᵃ*, *мѐреᵃ*, *мѐсеᵃ*, *да утпѐнеᵃ*, *цѐпеᵃ*, *неᵃмѐй* (недѣй), *гул'ӑм*, *дв'ӑ* (двѣ).

Въ Дованъ хисаръ казватъ: *цѐпим*, *цидѐᵃ*, вмѣсто цѣдя; *пруцидѐну*, *цѐлина*, но пъкъ *ц'ӑл*, *ц'ӑла*.

57. Думи съ неударено ѣ: *бреᵃзд'ᵃта*, *беᵃдъ'ᵃта*, *влеᵃчѐш*, *веᵃдрѐ*, *веᵃдрѝца*, *веᵃнѐц*, *греᵃ*(х)*г'ᵃт*, но *гр'а*(х)*увѐту*; *бреᵃзъ'ᵃт*, *деᵃлѝм*, но *д'ӑлба*; *д'ӑтеᵃту*, *деᵃцӑта*, *зв'ӑзди*, *леᵃсъ'ᵃта*, *лѐска*, *л'ӑва* (лѣха), *мреᵃжѐ*, *да набеᵃд'ӑ*, *пу*(в)*'ӑсму*, *прѝлеп*, *прѝмеᵃр*, *прѝлеᵃт'*, *пеᵃтѐл*, *пеᵃтѐк*, *рѐзци*, *р'ӑка*. *мѐнеᵃ*, *разменѝ*, *с*(т)*реᵃлѝ*, *ст'ӑна*, *ст'ӑната*, *с'ӑдба*, *тр'ӑ*(в)*а*, *т'ӑсму*, *стеᵃсн'ӑ*(в)*ам*, *т'ӑсту*. *теᵃст ту*.

Членътъ въ множ. число *тѣ* въ много думи е *ту*, като събир. форма: *бъᵃлгареᵃту*, *гаркумӑнеᵃту*, (х)*рӑстеᵃту*, (в)*улувӑреᵃту*, *кузӑреᵃту*, *уфичѐреᵃту*. *ѐрѣхеᵃту*, *байреᵃту*, *рӑбтеᵃту*, *уфицѐту*, *ступӑнеᵃту*, *мъжѐту*. *барчѝнеᵃту*, *гръᵃм'еᵃту* (диви, неплодовити дървета. а единично име на джбътъ), *търцеᵃту* и т. н., но въ други думи пъкъ се изговаря и *тѣ— теᵃ*: *крушитеᵃ*, *слѝвитеᵃ*, *крӑвитеᵃ*, *чул'ӑцитеᵃ*, *теᵃвѐцитеᵃ*, *сѐстритеᵃ* и пр.

58. Звукътъ ѣ въ слѣднитѣ думи се изговаря: *прѐд*, *упрѐд*, *дѐлеᵃ*, *гѐреᵃ*, *зѝмеᵃ*, *л'етеᵃ*, *на съ'ᵃнеᵃ*, *насдѐ* (къдѣ), *тѐеᵃ* (тѣзи), *слеᵃд*, *блаз'ӑ*, *на м'ӑсту*, *дв'ӑ*, *сардѐ* (срѣде). Двойственото число крилѣ, раменѣ, колѣнѣ, ржцѣ въ Дованъ-хисарския говоръ не съществува, а се употрѣбяватъ обикновенитѣ въ мн. число: *рамеᵃнӑ*, *крилӑ*, *ръᵃки*, *кулеᵃнӑ*.

59. Аористътъ отъ глаголи съ основа ѣ се изговаря тъй: *изгур'àф*, *изгур'á*, *изгур'àфме*ª, *изгур'àфте*ª, *изгур'аа*; *гъªрм'àф*, *сеªд'áф*, *умр'àф*, *вар*(в)*'àф*, *спр'аф*, *жу*(в)*'àф*, *гув'àф*, *леªжàф*, *луд'àф* и пр. но пъкъ *спрéф*, *мéлеªф*, *вѝдеªф*, *на муªжé*(х)*а*.

60. Формата на второ бѫдно врѣме (бѫдно неопрѣдѣлено) въ Дованъ-хисарския говоръ не сѫществува, а се употрѣбява еднакво съ първото (бѫдно опрѣдѣлено): *шеª изгорѝ*. *шеª гъªрмѝ*, *шеª въªртѝ* и т. н. вмѣсто изгорѣ-ща, гърмѣ-ща, въртѣ-ща и пр.

61. Второто лице на повел. наклонение е тъй: *дòнситеª*, *рéчитеª*, *сеªчéтеª*, *пишéтеª*, *кàжитеª*, *спрéтеª*, *ýмритеª*, *плеªтéтеª*, *викнéтеª* и пр.

Забѣлѣжка. Както *е*, тъй и ѣ въ нѣкои коренни и суфиксни срички се замѣстя съ *и*: *усѝта*, *ме'счѝна*, *млѝву*, *ми*(х)*ур*, а въ думата мѣхъ се чува *а*: *маф*.

ъı

Въ Дованъ-хисарския говоръ никакви дири отъ нѣкогашното ъı нѣма. Ето нѣкои думи, що можахъ да забѣлѣжа, които въ старобълг. езикъ сѫ се изговаряли съ ъı: *бѝвам*, *бик*, *бѝстъªр*, *бѝ*(в)*ул*, *бъ'ªршеª*, *бъªрсàл'ки* (кърпи за брисане), *вѝеª*, *вѝдра*, *вѝеªт*, *вѝкам*, *висòк*, *грѝзам*, *зувъª*, *крѝеª*, *кѝ*(х)*на*, *искѝли са*, *кѝла*(в)*у*, *кипѝ*, *кѝсна*, *кѝтка*, *лъªжеª*, *лѝ*(х)*у*, *манастѝр'*, *мѝеª*, *мѝвник*, *мѝслеª*, *унѝкну* (оунъıниѥ), *бýркам са* (нъıрати), *плý*(в)*ам*, *плѝтку*, *прѝ*(х)*а*, *прѝшка*, *рѝеª*, *рѝба*, *урѝгвам* (ръıгнѫти), *ръ'ªжда* (ръıждѧ), *квѝчи*, *скумéеª* (скъıмати), *скѝмна*, *слýшам* *смѝвам*, *с*(т)*рѝку*, *щѝр*, *съ'ª*(х)*на*, *син*, *сѝпвам*, *ýсип*, *приспà*, *сурòф*, *сѝрищеª*, *суру*(в)*àтка*, *сѝска*, но и *съ'ªска*, *сит*, *трѝеª*, *ти*, *тъªкà*, *тѝква*, *тил*, (х)*ѝли са*, (х)*ѝтру*.

Іотация, зѣвъ, съкращение

64–65. Мекитѣ гласни *е* и *и* въ началото на думитѣ се изговарятъ чисто и ясно както *е* и *и* въ книжовния езикъ. Йотовани тѣ никждѣ не се чуватъ въ Дованъ-хисарския говоръ, безъ да се гледа да ли сѫ или не съ ударение. Тъй напр. изговарятъ се думитѣ: *іáсеªн* (есень), *еªдѝн*, *éвла* (ела), *еш* (таралежъ и чивтъ), *éреª*, *éтъªрва*, *Енеªс* (градъ при Ма-

ричиното усте), *ѐдъ*ᵃ*р*, *Ѣва*, *ем*, *ей*. Сѫщо ѝ*мам*, ѝ*ще*ᵃ (иска), ѝ*нъ*ᵃ*к*, *исту̀ре*ᵃ (разваля) и пр.

66. И слѣдъ твърди и слѣдъ меки гласни *е* се изговаря или чисто *е*, ако е съ ударение, или на *е*ᵃ — *ѣ* безъ ударение, но въ нѣкои думи се замѣня съ *и*: *пѝе*ᵃ*ш*, *сѐе*ᵃ*ш*, *лѐе*ᵃ*ш*, но *знàиш*, *купàиш*, *мутàиш*, *чу̀иш*; *мѝе*ᵃ, *т*(в)*ѝе*ᵃ.

67. Сѫщо и *и* никога и никждѣ йотовано не се изговаря; тъй напр. чува се: *байлка*, *майлка*, *тайш*, *чий*, *приймам*, *пуй*, *т*(в)*ои*, *бруйш*, *круйш*, *дуйш*, *знуйш*, *руйш* и пр.

68—69. Неударени *е* и *и* слѣдъ гласна не се съкратяватъ, а се изговарятъ цѣло. Казватъ: *знàиш*, *сѐе*ᵃ*ш*, *пѝе*ᵃ*ш*, *крѝе*ᵃ*ш*, *мѝиш*, *лѐе*ᵃ*ш*, *круйш* и т. н., а не *сѐіш*, *знàіш* и пр. Изключение правятъ само мѣстоименията: *т*(в)*оіту*, *моіту*, *т*(в)*оіте*ᵃ, *моіте*ᵃ. Съчетанието *иі* = *ий* се чува напълно: *кре*ᵃ*й*, *лой*, *мой*, *т*(в)*ой*, *пийна*, *войске*ᵃ, *вѐйке*ᵃ (вече), *ракийка*, *Марийка* и пр.

70. Твърдитѣ гласни *а*, *о*, *у*, *ъ* въ прѣдисловието като начални звукове се изговарятъ промѣнливо: ту твърдо като *а*, *о* и *у*, ту йотовано. Йотацията повечето се срѣща въ думи, въ които ударението стои надъ началната гласна. Тъй напр. въ Дованъ-хисаръ изговарятъ: *іас* (азъ), *іàбъ*ᵃ*лка*, *іот*(в)*ури ни*, *іотпе*ᵃ*ни* (отключи), *іум*, *іуме*ᵃ, *іунàк* и др., но пъкъ *оге*ᵃ*н'*. *орши*, *у̀тре*ᵃ, *уфчѝ*ᵃ*р'*, *уноту*, *àнгел*, *артѝса* и пр. Думи съ начално *ъ* — *ъ*ᵃ нѣма.

71—72. Сѫщитѣ твърди гласни, кога стоятъ слѣдъ меки гласни, винаги се изговарятъ йотовано, меко: *нѐе*ᵃ, а не *неа*; *пѐе*ᵃ*т*, *крѝе*ᵃ*т*, *мие*ᵃ*т*, *Суфѝе*ᵃ, *Марѝе*ᵃ, *тъ*ᵃ*ргувѝе*ᵃ, *бащинѝе*ᵃ, *дубрѝе*ᵃ*т*, *лошие*ᵃ*т*, *Марію*, *Е*ᵃ*нге*ᵃ*лію* и т. н. Твърди гласни една до друга се изговарятъ послѣднитѣ тоже винаги меко, йотовано: *знàе*ᵃ*т*, а не *знаат*; *купае*ᵃ*т*, *мутае*ᵃ*т*, *бру'ат*, *сту'àт*, *стàе*ᵃ, *тàе*ᵃ, *нàе*ᵃ, *сàе*ᵃ, *мое*ᵃ, *т*(в)*ое*ᵃ, *мое*ᵃ*т*, *т*(в)*ое*ᵃ*т*, *брие*ᵃ*т* и пр., ала има думи, въ които двѣ твърди една до друга и двѣтѣ се изговарятъ твърдо безъ йотация. Това особено се забѣлѣзва въ думи съ изпуснати звукове: *дуо́р* (дворъ), *жуàме*ᵃ (живѣемъ), *сурò*(в)*у*, *тугà*(в)*а*, *стул'àа са* (столиха се, скриса се), *рука*(х)*а*, *рѫпка*(х)*а*, *мѐта*(х)*а* и др.

73—74. Нѣма случаи, дѣто *о* или *у* слѣдъ гласни и безъ ударение да се изговарятъ на половина, или пъкъ *і* да се чува на *х* или *г*. Въ Дованъ-хисаръ казватъ *пò'ас*, а не *пог'ас*; *іас*, *а'àзму*, *уда'а*.

75. Срѣщатъ се доста думи, въ които при изговора имъ да се изпущатъ нѣкои отъ съгласнитѣ. Тъй напр. казватъ: *пул'вина*, вмѣсто половйна; *бриши* (орѣхи или орѣше), *рàб-те^а^т* = работятъ, *братчѐд* = браточедъ, *пе^а^чйнца* = печеница, *кирмйди* = керемиди, *дòнси* = донеси, *цùрка* = цирика (квичи, пищи), *рàпка* = арапка (царевица), *мѐ^а^счина* = мѣсечина, *Ка-те^а^рѝна* = Екатерина, *куни* = икони, *тòрник* = вторник, *ван-гѐле^а^* = евангелие, *жне* = жъне и др.

76. Има случаи и да се вмѣтатъ нѣкои гласни въ извѣстни думи, но такива сравнително сѫ много малко, като: *са-бе^а^рà са*, вмѣсто събра се, или сбра се; *чѐ^а^те^а^ле^а^* = чѐтла, *мъ^а^рта*(в)*ѐц* = мрътвецъ, *плàтъ^а^нце^а^* = платно.

(Слѣдва).

Черковно-училищнитѣ работи въ Чепеларе отъ заселването на селото до 1873 година.

Отъ В. Дѣчовъ.

Продължение отъ II кн.

Когато Рупчоското християнско население се почувствувало до нѣгдѣ свободно подъ властьта на Кара Ибрахима, първата му длъжность била, да се погрижи за духовнитѣ си нужди. Съ разрѣшението на новия прѣдставитель на държавната власть, нѣколцина по-видни християни отъ всичкитѣ Рупчоски села се прѣдставили на Пловдивския Митрополитъ, съ молба да праща по-често свещеници въ Рупчоскитѣ села, защото отъ много години не виждали духовно лице. Митрополитътъ имъ отговорилъ, че по причина на размирнитѣ врѣмена и разбойничествата по пѫтищата, външни (Пловдивски и Станимашки) свещеници се страхуватъ да обикалятъ Рупчосъ; но за да не остава населението безъ духовникъ, най-добрѣ ще е самò населението да си намѣри нѣкое мѣстно лице, което „знае малко да чете и да пише", за да бѫде ръкоположено за свещеникъ[1]).

Между всички Рупчоски „грамотни" християни билъ избранъ за свещеникъ нѣкой си Никола отъ с. Широка-лѫка, дѣдо на посетнѣшния свещеникъ Никола Узунски и прадѣдо, по майка, на Чепеларския свещеникъ Маринъ Г. Караджовъ. Първиятъ Рупчоски духовникъ отъ чисто българско произхождение, свещеникъ Никола Широколѫшки, е свещенодѣйствувалъ на гръцки езикъ въ всички Рупчоски села отъ 1810 до 1824 година. При него, въ качеството си на псалтъ, е чиракувалъ

---

[1]) Споредъ разказътъ на стариятъ учитель Георги Н. Найденовъ и бѣлѣжкитѣ на Св. Маринъ Караджовъ.

нѣкой си Кръстю отъ с. Хвойна. Когато свещеникъ Никола застарѣлъ, замѣстилъ го псалтътъ му Кръстю. Коя година последниятъ се е ръкоположилъ, се незнае, но знае се, че е починалъ прѣзъ 1880 година. Когато и свещеникъ Кръстю застарѣлъ, ръкоположенъ билъ свещеникъ Димитъръ отъ с. Павелско, който слѣдъ нѣколко годишно свещенодѣйствуване се прѣселилъ въ Станимака и се погърчилъ. Свещеникъ Димитъръ до 1835 година посѣщавалъ всички села, но отъ тогава на сетнѣ нему останали за енория само селата въ долния Рупчосъ, защото въ Чепеларе и Широкалъка били съградени черкви, та се образували отъ тия села отдѣлни енории съ отдѣлни свещеници Къмъ Павелската енория били причислени селата Павелско, Хвойна, Малево, Орѣхово, Косово (Шайтаново), Югово и Нарѣченъ: а къмъ Широколъшката — Широкалъка, Върбово, Стойки и колибацитѣ около тия села. Чепеларската енория била най-малка (60 хр. къщи), защото около с. Чепеларе нѣмало други християнски села. По-късно се ръкоположилъ свещеникъ Христо отъ Югово, та се образувала и четвърта енория, наречена Юговска, съ селата Югово и Нарѣченъ. Слѣдъ Кримската война се почнало градене на черкви и въ другитѣ Рупчоски села, та енориитѣ се намножили.

За животътъ и личнитѣ качества на първитѣ български свещеници въ Рупчосъ се не знае много нѣщо, защото тѣхъ помнятъ само 2—3 старци, които тогава сѫ били дѣца. За свещеникъ Никола разправятъ, че билъ високъ, сухъ, много разговорливъ, но доста небрѣженъ. Когато обикалялъ селата, яздилъ на мършава кобила, която оставялъ безъ надзоръ да пасе по пѫтищата. Пакостници дѣца муземали просфоритѣ и други нѣща отъ дисагитѣ; рѣжели космитѣ отъ опашката на кобилата да правятъ *тузаци* (примки за птици) и вършили всѣкакви други шеги съ дѣдо поповия „босинантъ". Послѣдниятъ само тюхкалъ и оплаквалъ обезобрязената си кобила, но не мъмрѣлъ дѣцата. Свещеникъ Кръстю билъ сериозенъ, строгъ, но не билъ „дели пала", като синъ си свещеникъ Тодоръ, който слѣдъ смъртьта на баща си се прочулъ като Рупчоски „Орманъ папазъ"[1]). Кѫдѣ сѫ се научили да четатъ и пишатъ първитѣ Рупчоски свещеници, се не знае, но, вѣроятно, тѣ сѫ били мънастирски питомци, защото прѣзъ онова врѣме не е имало училища и учители по селата въ Рупчосъ. Първитѣ черковни служители сегизъ тогизъ ходили въ Станимака и Пловдивъ за поука, съвѣти и да земать „Свѣти Таинства",

---

[1]) Свещеникъ Тодоръ, синъ на свещеникъ Кръстю и баща на Янко П. Тодоровъ отъ Хвойна, споредъ разказътъ на 88 годишния дѣдо Костадинъ Губера, билъ въ пълната смисъль на думата „панта" и „кабадания". Когато пѫтувалъ, яздилъ на охраненъ, пъргавъ конь; въоръжавалъ се съ пушки, пищове и ножове; пѣелъ юнашки пѣсни; гърмѣлъ, псувалъ и биелъ турци, които му се прѣпрѣчвали на пѫтя и пр. и пр. За разни „бели" го затваряли, ала бърже сполучвалъ да се оправдае.

които носили отъ село на село, за да причастяватъ християнитѣ. Свещенодѣйствията извършвали по кѫщитѣ, въ които се настанявали като гости или пъкъ въ нарочно опрѣдѣлени „кѫщни параклиси“, като тоя на Калинъ кехая въ Чепеларе.

Така сѫ вървѣли черковнитѣ работи въ Рупчосъ до 1835 година. Религиозната свобода се закрѣпила, но храмове нѣмало. Чепеларскитѣ християни, които били най-събудени и които имали рѣдкото щастие да иматъ за царски заповѣдникъ свой съселенинъ (Кара Ибрахимъ), първи намислили да съградятъ черква въ селото си. Ползующи се съ особни привелегии прѣдъ царскиятъ забитинъ[1]), тѣ смѣтали, че тая работа ще се свърши лесно, обаче смѣтката имъ излѣзла „янлъшъ“. Кара Ибрахимъ не билъ фанатикъ мохамеданинъ, та нашитѣ християни напълно разчитали на неговата подкрѣпа за съграждането на черква, обаче силниятъ забитинъ билъ на друго мнѣние по тоя въпросъ. Една година прѣди разбунтуването на сърбитѣ (1813 г.) прѣдъ Кара Ибрахима се прѣдставили: Старъ Радко, Метекса, Вълчю Мурджовски и Христо Чакърътъ и отъ името на всички Чепеларски християни го помолили да имъ разрѣши и сѫдѣйствува да си съградятъ каменна черква. Кара Ибрахимъ ги изслушалъ съ внимание, позамислилъ се. та че казалъ:

— „Е видя, чи ви трѣбува чьорква, ала é ду-де самъ забитинъ въ Рупчóска-са нахия, нема да стане това. Ала ще речете: оти? За градене чьорква трѣбува царски ферманъ; трѣбува да се намѣси и Карабашъ Деспоть ефенди въ Хилбьо. Пакъ мене ни *арадисува* да се мѣсятъ въ Рупчóски-се рабути Стамболски суфги и Хилбецки Карабаше. Вие видите, чи е нипускамъ да са разтакатъ пу Османлицки-се села Стамболцки хожи. Ни давамъ изинъ и Хилбецкеть Деспоть да ходи пу кавурски-се села. Ние сме си еце хубавѣ тува. Ще си нареваме рабути-се какту можимъ, ала уть вонъ ни трѣбува да знаетъ какво правимъ. Ако попъ Никола отъ Широкалока ни може на всѣкадѣ да зафгаса да прави изметъ на вѣрата ви, найдите си и другъ тувашенъ чилекъ да гу пруводимъ въ Хилбьо да стане попъ. Правите *ибадеть* както можите и дѣту можите, ала чьорква, ферманъ и Карабашъ да ми ни спуминате!“.

Слѣдъ тоя категориченъ отговоръ на Кара Ибрахима, нашитѣ първенци не повторили молбата си за черква. Тѣ разбрали добрѣ мисъльта и по-нататъшнитѣ намѣрения на Рупчоския забитинъ. Послѣдниятъ искалъ да се огради отъ всѣ-

[1]) **Когато Кара Ибрахимъ станалъ Рупчоски забитинъ-деребей, опрѣдѣлилъ за нахийско сѣдалище родното си село Чепеларе. За съвѣтници-съуправители назначилъ Чепеланскитѣ жители: Дѣли Софта, Салихъ баша, Дьортю Чобанътъ, Христю Чакърътъ, Вълча (Мурджовиятъ синъ), Метекса и Старъ Радка, а за сеймене: Дели Исеина, Сюлюманъ билюкъ башия, Мустанъ байректара, Таша Нарѣченски, Мурджа и Калина Шарка (Мурджови внуци).**

какви вънкашни намѣсвания и вгледвания въ управлението му. Той искалъ да бѫде Рупчоски царь-деребей, т. е. да не припознава никого и да се не подчинява на по-висшитѣ турски учрѣждения. Кара-Ибрахимъ осѫществилъ идеята си и до 1830 година той е билъ почти независимъ Рупчоски владѣтель. Такъвъ е билъ и Салихъ ага въ Ахѫ-челеби, ала руско-турската война прѣзъ 1828—29 год. и послѣдовавшитѣ я прѣобразования въ империята турили край на деребейлика и въ Родопитѣ. Султанъ Махмудъ II-й се опретналъ да прѣобрязува Турското царство. Отъ обѣщанитѣ правдини на християнитѣ на първо мѣсто стояло свободното изповѣдане на вѣрата. Рупчоскитѣ християни, като усѣтили новитѣ политически вѣяния и промѣната въ управлението, поразмърдали се въ народно-черковно отношение. Широколѫчени, Чепеларци и Павелци първи пожелали да си съградятъ черкви. За тая цѣль тѣ прѣзъ 1833 година изпратили пратеници до блаженнопочившия Пловдивски митрополитъ Никифора[1]). Послѣдниятъ зелъ присърдце работата и на слѣдующата 1834 година Чепеларци, Широколѫчени и Павелци получили радостната вѣсть, че имъ се позволява да си съградятъ черкви. Въ съобщението се казвало, че черквитѣ трѣбвало да се съградятъ на стари черковици (*клисе ери*), защото инакъ щѣли да се нарушатъ царскитѣ фермани. По въпроса кѫдѣ да се построи черквата, Чепеларци се раздѣлили на двѣ противни партии: Сивковци, Марчовци и Бѣлювци настоявали черквата да се съгради на могилата „Св. Атанасъ", която се намира между „Сивковската и Марчовската" махали; Мурджовци и Пичюрци пъкъ искали да се построи храмътъ на равнинката въ „Долната" махала, гдѣто до тогава колили курбанъ и се молили. Тоя споръ породилъ голѣми крамоли между християнитѣ, ала помацитѣ бърже примирили и обединили двѣтѣ враждебни партии. Влиятелниятъ и фанатиченъ помакъ Молла Мустафа, чиято кѫща се намирала срѣщу могилата «Св. Атанасъ», като се научилъ за какво се прѣпиратъ Сивковци и Мурджовци, казалъ на спорящитѣ страни:

— „Ножове ще играятъ и корфъ ще са лѣе, ако будинъ зоме да купае и гради чорква срѣщу моя-са коща!" И други-

---

[1]) Отъ Чепеларе били пратени Узунъ Харитъ и Калинъ Шарьо (бившятъ сейменинъ на Кара Ибрахима). За съвѣщание и избиране на пратеницитѣ по виднитѣ Чепеларски християни се събрали една нощь въ кѫщата на Узунъ Харитя. Съоранието било тайно, защото християнитѣ се страхували отъ помацитѣ да имъ не попрѣчатъ за осѫществлението на идеята. Прѣзъ нощьта, прѣзъ врѣме на съвѣщанието, Мурджовиятъ синъ Хаджи Златилъ излѣзълъ на вънъ по нужда. Безъ да знае, че дъскитѣ на одеркитѣ (чардакътъ) били прогнили, Хаджи Златилъ въ тъмнината стѫпилъ на тѣхъ, но тѣ се провалили, та нещастниятъ падналъ долу на пѫтя връзъ камънитѣ. Паданото било отъ 8 метрова височина. На Хаджи Златилъ се счупилъ вратътъ, но не умрѣлъ. Слѣдъ едно годишно тежко боледуване той оздравѣлъ, ала си останалъ сакатъ, съ изкривена шия.

тѣ помаци се много «наежили», като се научили, че християнитѣ ще градятъ черква.

— „Въ сува село изанъ ще са рука (пѣе), а чень (звъвецъ) нема да се цонка“, рекалъ имамътъ на хаджи Златила, комуто вратътъ билъ вече оздравѣлъ.

— Ще видимъ, отговорилъ хаджи Златилъ и наредилъ да се свика второ скришно християнско събрание въ кжщата на Узунъ Харитя.

Слѣдъ кжси обсжждания на заплетения въпросъ, двѣтѣ партии се помирили и се съгласили храмътъ да се построи на равнината въ „Долната“ махала, но да бжде посвѣтенъ на „Свѣти Атанасъ“. Работата трѣбвало да се почне веднага безъ отлагане. На 16 септемврий, 1834 година, всички християни съ мотики и лопати се намѣрили на равнината и се захванали на работа. Едни къртили камъни, други изхвърляли пръстьта, а трети размѣрвали основитѣ на бждещата черква. Знаемъ, че на срѣдъ равнината стърчали три вѣковни борики. Съ течение на врѣмето, двѣтѣ прогнили и се съборили, а третата като поздрава си стояла до започването на постройката. Това свещено, обрядно дърво прѣчило, та трѣбвало да се отсѣче. Но кой да го отсѣче и *влѣзе въ грѣхъ?* Никой не смѣелъ да извърши това светотатство. Метекса Марчовски и Ќирякъ Радкови, които ржководили работата, слѣдъ кжсо съвѣщание рѣшили да повикатъ нѣкой помакъ да отсѣче бориката. Това рѣшение се не аресало на всички християни, а най-много на Илия Панчерски, Гого Курювски и нѣкой си Дупчю, зидарь отъ Левочово. Послѣднитѣ, като чули, че помаци ще дохождатъ да сѣкатъ бориката, зели брадви и рѣшително ги забили въ свѣщеното дърво.

— Ще отсѣчемъ борика-са, та каквото ще да станува, рекли тѣ и повалили на земята вѣковното дърво.

— Слѣдъ нѣколко мѣсеци отъ отсичането на дървото, Илия Панчерски, Гого Курювски и Дупчю се разболѣли и умрѣли. Илия Панчерски умрѣлъ внезапно отъ схващане на тѣлото (ударъ, сгърчване), а Гого и Дупчо боледували по десетина дни. По-старитѣ християни и християнки и до сега вѣрватъ, че свѣщеното дърво е „скесало“ (чарптисало) смѣлитѣ сѣкачи и ги е уморило.

Работитѣ по постройката на черквата отъ начало тръгнали злѣ. Равнинката, която била не по-дълга отъ 10 и широка 7 метра, се указала непригодна за цѣльта. Мѣстата около нея били много стръмни и опасни за движение по тѣхъ. Когато зидаритѣ почнали да копаятъ, указало се, че само до 20 см. дълбочина имало пръсть, а отъ тамъ надолу всичко било сбитъ камъкъ (канара). Но и върху това каменливо мѣсто се явили претенции за право на собственость.[1])

[1]) Двѣ момичета, сираци, които притежавали по наслѣдство тия стръмнини и върху които били посѣли малко фасулъ, се разплакали и

За разширочаването и уравняването на мѣстата трѣбвало да се къртятъ канарите и да се подзиждватъ стръмнинитѣ. При малочислеността на тогавашното християнско население тая работа не била лесна. Ала главната спънка въ прѣдприятието се явила другадѣ. Помацитѣ, които не щѣли да слушатъ камбана въ селото и заплашвали съ лѣене кръвь, като видѣли, че християнитѣ, въпрѣки заплашванията, почнали да градятъ черквата макаръ и на друго мѣсто, досущъ озвѣрѣли и захванали демонстративно да прѣчатъ на работитѣ. Денѣ тѣ присрѣщали работницитѣ по пжтищата, спирали ги отъ работа, псували и ги заплашвали съ смърть; а нощѣ ходѣли на мѣстото и разваляли извършенитѣ прѣзъ деньтъ работи. Работницитѣ се уплашили и единъ по единъ напущали работата. Тогава ржководителитѣ (Калинъ Шарко, Кирякъ Метекса, Хаджи Златилъ, Узунъ Харитъ и Вълко Чиликътъ) се събрали на съвѣщание въ Шарковата кжща и рѣшили да искатъ помощь отъ митрополията и турското правителство въ Пловдивъ. Узунъ Харитъ билъ пратенъ въ Станимака да се съвѣтва съ Уста Ивана и другъ неговъ роднина по техническата часть на черквата, а Вълко Куртевъ Чиликътъ[1]) се отправилъ направо за Пловдивъ да иска подкрѣпата на властьта чрѣзъ всесилния тогава Вълко Чорбаджи. Отъ Станимака Узунъ Харитъ заминалъ тоже за Пловдивъ съ писмо до митрополитъ Никифоръ отъ Станимашкитѣ първенци (българинътъ Уста Иванъ и гръкътъ Старъ Льолчю). Пратенницитѣ свършили благополучно мисията си. Слѣдъ десетина дни отъ съвѣщанието въ Шарковата кжща въ Чепеларе пристигналъ отъ Пловдивъ царски сейменинъ албанецъ-мохамеданинъ. Узунъ Харитъ и Вълко Чиликътъ си дошли въ селото единъ день по-рано отъ сейменинътъ. Тѣ донесли и ферманътъ, който се съхранявалъ въ митрополията. Сейменинътъ билъ пратенъ отъ Пловдивъ съ заповѣдь да съдѣйствува за по-скорошното съграждане на черквата и да убоздае Чепеларскитѣ помаци. Послѣднитѣ, като се научили защо е дошълъ сейменинътъ, събрали се на джамията и, слѣдъ вечерната молитва, вкупомъ се отправили за конакътъ на сейменина. Послѣдниятъ посрѣщналъ добрѣ помацитѣ, но когато чулъ да казватъ, че тѣ не сж съгласни да се

недавали да имъ копаятъ „градината". Тогава Метекса Марчовски, който билъ роднина на момичетата, тържествено обявилъ прѣдъ селенитѣ, че ще даде даромъ на сирацитѣ друго мѣсто, въ замѣна на тѣхното. По тоя начинъ се уредилъ въпросътъ за мѣстото на бждещата черква.

[1]) Шарко, Хаджи Златилъ и Метекса не смѣели да отидатъ въ Пловдивъ, защото по-рано тѣ били голѣмци при Кара Ибрахима, а пъкъ послѣдниятъ билъ насила сваленъ отъ деребейликътъ-забитликъ и билъ въ немилость прѣдъ Пловдивскитѣ и Цариградски турски голѣмци. Кара Ибрахима не постигнала участьта на Акж-челебийския Селихъ-ага (да бжде обѣсенъ или убитъ). Той (К. Ибр.) си спасилъ живогътъ съ откупи на спотайване въ съборената му кула (Аговския конакъ).

гради черква въ Чепеларе и нѣма да допустнатъ да се съгради, той се разсърдилъ и почналъ да ги ругае.

— Вие сте царски бунтовници, вие се непокорявате на царскитѣ заповѣди, вие незачитате царскиятъ ферманъ, завикалъ, закрѣскалъ лютиятъ арнаутинъ. Вие ще се смирите и не само ще се смирите, но и да помагате на вашитѣ кумшии да си направятъ черквата. Инакъ, ако продължавате да се показвате вироглави, ще бѫдите най-строго наказани! Такава е царската заповѣдь.

— Ако има царски ферманъ, ще се покоримъ на царскитѣ думи, рекълъ имамътъ и млъкналъ.

Сейменинътъ показалъ и почналъ да чете царскиятъ ферманъ, който му билъ врѫченъ отъ присѫтствующитѣ българи християни.

Слѣдъ прочитането на фермана всички помаци си навели главитѣ и почнали мълкомъ да се разотиватъ[1]).

На другия день сейменинътъ издалъ устна заповѣдь, да се сьбере малко и голѣмо на мѣстото, гдѣто ще се строи черквата и всѣкой да се залови за работа. Въ течение на единъ мѣсецъ сградата трѣбвало да се издигне и покрие. Заповѣдьта се изпълнила веднага. Мѫже, жени, дѣца и бабички си напустнали частнитѣ и домашни работи и като мравки се събрали на старото черквище. Едни трошили канаритѣ, други дѣлали мраморни камъне, трети подзидвали стръмнинитѣ да се образуватъ тераси, четвърти гасили варь, пети заравяли мѣстото и т. н. Женитѣ, които имали дѣца кърмачета, сегисъ тогисъ се отдалечавали въ съсѣднитѣ градини да нахранватъ дѣцата си, които лѣжели въ люлки, закачени по сливитѣ, и слѣдъ това пакъ се връщали на работа. Сейменинътъ, който се прѣмѣстилъ да живѣе у Шарка, близо до черквата, всѣки день билъ при работницитѣ. Съ камшикъ въ рѫката той не оставялъ никого да *хайлезува*. Единъ день арнаутинътъ забѣлѣжилъ, че единъ чепеларецъ християнинъ отива съ мулето си на дърва или друга кърска частна работа. Безъ да попита, кой е тоя човѣкъ и защо не е дошълъ да работи на черквата, сейменинътъ се прѣцѣлилъ съ пушката въ него и гърмналъ. За щастие, *хинаетинътъ* не билъ убитъ, но още единъ пѫть не посмѣлъ да нарушава сейменската заповѣдь. Благодарение на строгостьта, черквата била въздигната и покрита

---

[1]) Сейменинътъ билъ настаненъ на *конакъ* у Петка Панчерски. Дѣдо Кръстанъ (84 годишенъ, синъ на Петко Панчерски), който тогава е билъ 12 годишно момче, казва, че когато помацитѣ видѣли царскиятъ ферманъ и чули заплашванията на сейменинътъ, почнали единъ по единъ да излизатъ отъ забитската стая и да си търсятъ папуцитѣ въ тъмнината на двора.

— Пьотко, молимъ ти са, запали бурница, чи ни можимъ да си найдимъ папуце-се, казвали помацитѣ на домакинътъ. Кажи на забитинътъ, чи ние нѣмаме кабахатъ. Насъ нагадаше имама-нъ, да ви даваме изетъ.

съ плочи до 11 ноемврий или до Св. Филипъ, както бѣлѣжи Св. Маринъ Караджовъ въ запискитѣ си. Въ течение на единъ мѣсецъ християнското население, състояще се отъ 60 кѫщи, извършило слѣднитѣ работи: изхвърлило и насипало 520 куб. м. пръсть и чакълъ; разбило 504 куб. м. канари; направило 620 куб. м. подпорни и оградни хоросанени стѣни; издигнало 450 куб. м. храмови стѣни, дебели 1 метръ. Обработило и изгладило 102 куб. м. мраморни корнизи, рамки, прьвази и стълпове; приготвило и прѣкарало отъ далечь 48,000 оки варь, 700 товара плочи за покриване и постилане. Доставило още дървета, желѣза, пирони и други материяли[1]). Прѣзъ зимата (1834—5 г.) хаджи Златилъ изработилъ иконостасътъ и другитѣ дървени части. Църквата „Св. Атанасъ“ е дълга (безъ олтарната изпѫкнатина) 15·30 метра и широка 10 метра. Височината отъ подътъ до връхътъ на срѣдния сводъ е 8·5 метра. Тритѣ сводове се подпиратъ на два реда мраморни стълпове наброй шесть. Покрититѣ корнизи (стрѣхитѣ), рамкитѣ на прозорцитѣ и вратитѣ и вънкашнитѣ ѫгли на стѣнитѣ сѫ направени отъ дѣланъ и изгладенъ мраморъ. На вратитѣ и прозорцитѣ рамкитѣ сѫ отъ цѣли мраморни камъни. По стѣнитѣ има 6 сводообразни прозорци 0·90 см. високи и 0·70 см. широки. Вратитѣ сѫ двѣ съ височина 1·40 м. и широчина 0.75 см. Надъ западната (женската) врата е издигната сводова артика, която се опира на черковната сграда и западната черковна ограда; а надъ южната (мѫжката) врата е построена дървена артика (отъ дърветата на отсѣчената борика) съ открити стрѣхи и входове. Черковната ограда, която обгражда 485 кв. метра празно пространство, е направена отъ камъненъ, хоросаненъ зидъ, високъ отъ южната страна 8 метра, а отъ другитѣ страни 6 метра. Черковниятъ дворъ е раздѣленъ съ всѣчени стѣни на три (3) тераси, не еднакви по пространство. На южната (по-низката) тераса е прѣдниятъ (входниятъ) дворъ и дървената артика; на срѣдната — е построена черквата и сводовата артика, а на севѣрната — сѫ направени по-кѫсно гробницата и училището. Праздното мѣсто между гробницата (костницата) и училището до прѣди 20 години е служило за гробове на свещеници и други по-видни християни. Черковниятъ дворъ на южната тераса е постланъ съ каменни плочи, а около оградата и черквата въ двора сѫ издигнати зидови пѣйки за сѣдане. Подътъ (дюшемето) на черквата, който е постланъ съ дѣлани и изгладени мраморни плочи, е по-високъ отъ *нивото* на южния черковенъ дворъ около 60 см. Неразбирамъ отъ техника и архитектура, но като правя сравнение съ другитѣ стари постройки въ Рупчосъ, особно съ черквитѣ въ Широкалѫка и Павелско, които сѫ правени едноврѣменно съ

---

[1]) **Извършенитѣ прѣзъ 1834 година работи сѫ изчислени сега, но тѣ сѫ безпогрѣшни, защото отъ тогава насамъ други допълнителни работи не сѫ правени.**

Чепеларската, намирамъ, че послѣдната е направена доста изкусно. Симетрия и естетичность нелипсватъ. Само на сводоветѣ тукъ-тамѣ се забѣлѣзватъ неправилни джги, но това е произлѣзло повечето отъ лошото измазване съ варь. А за здравина нито дума може да се каже. Черквата и оградпитѣ зидове сж тъй солидно направени, че никакви природни сили въ течение на 72 години не сж ги размърдали. Пукнатини, *изкувяване* и нащърбяване се незабѣлѣзватъ и нѣма да се забѣлѣзватъ и слѣдъ 100 години. Всичко това показва, че прѣди 72 години въ Чепеларе е имало отлични майстори-зидари. Черквата „Св. Атанасъ" съ оградпитѣ стѣни, гробницата, старата училищна сграда и малката звънарница, която е построена скоро, изглежда като срѣдновѣковенъ непристжпенъ замъкъ, кацналъ на нѣкоя скала, който неможе да бжде разрушенъ съ друго. освѣнъ съ топовни гранати-гюллета.

Къмъ края на м-цъ мартъ, 1835 година, черквата „св. Атанасъ" била всецѣло довършена и готова за освѣщаване. Довършени били и черквитѣ въ Широкалжка и Павелско. Митрополитъ Никифоръ, като се научилъ, че всичко е готово, опрѣдѣлилъ деньтъ 11 юлий за освѣщаването на Чепеларската черква. Тоя день се счаквалъ съ нетърпение отъ всички християни. Особни пратеници ходили по всички околни християнски села да канятъ гости за тържеството. Като се прѣдвиждало, че гоститѣ ще бждатъ много и не ще могатъ да се смѣстятъ въ 60 тѣ християнски кжщи, нашитѣ първенци помолили помацитѣ, ако е възможно, да се посмѣстятъ и освободятъ за 1—2 дни десетина тѣхни кжщи, ако не за християни, то поне за мохамедани (Хасанаа Тъмрашки и поканенитѣ Пашмаклийци и Райковци, които притежавали обширни имоти въ Чепеларското землище). Помацитѣ изслушали неохотно молбата, но все пакъ приели да имъ бждатъ гости Райковскитѣ и Пашмаклийскитѣ аги. Кара Ибрахимъ, който ненавиждалъ Хасанаа, защото му отнелъ голѣмското, и Пашмаклийскитѣ аги, защото едно врѣме му събаряли кулитѣ (и той тѣхнитѣ), приелъ на гости въ конакътъ си Мурджови-роднини християни отъ Райково. На 10 юний митрополитъ Никифоръ пристигналъ много тържествено въ Чепеларе. Той билъ посрѣщнатъ, отъ цѣлото християнско Чепеларско население и пристигналитѣ гости отъ околнитѣ села. Владиката билъ придруженъ по пжтя отъ сеймени, дякони, чибукчии, псалтове, и 4—500 души Павелци, Хвойненци и други гости отъ Рупскитѣ села. Чепеларскитѣ християни се радвали отъ душа и сърдце, защото за пръвъ пжть отъ основаването на Чепеларе, дохождалъ въ селото владика. На другия день слѣдъ тържественото освѣтяване на черквата се завило голѣмо хоро въ ливадитѣ между конакътъ и ханътъ на Кара-Ибрахима. Зрители на хорото били и митрополитъ Никифоръ, Хасанаа, Кара-Ибрахимъ, Райковскитѣ и Пашмаклийски аги. Митрополитъ

Никифоръ стоялъ на една скемля (столъ), а отъ двѣтѣ му страни стояли кръстомъ ноги („ала турка") на козиневи халища агитѣ. Кара Ибрахимъ, който стоялъ по настрана отъ владиката и Хасанаа, гледалъ умислено хорото и често имъ се изхокувалъ: — Холла, Холла!*) Саковъ сиръенъ не е станувалъ

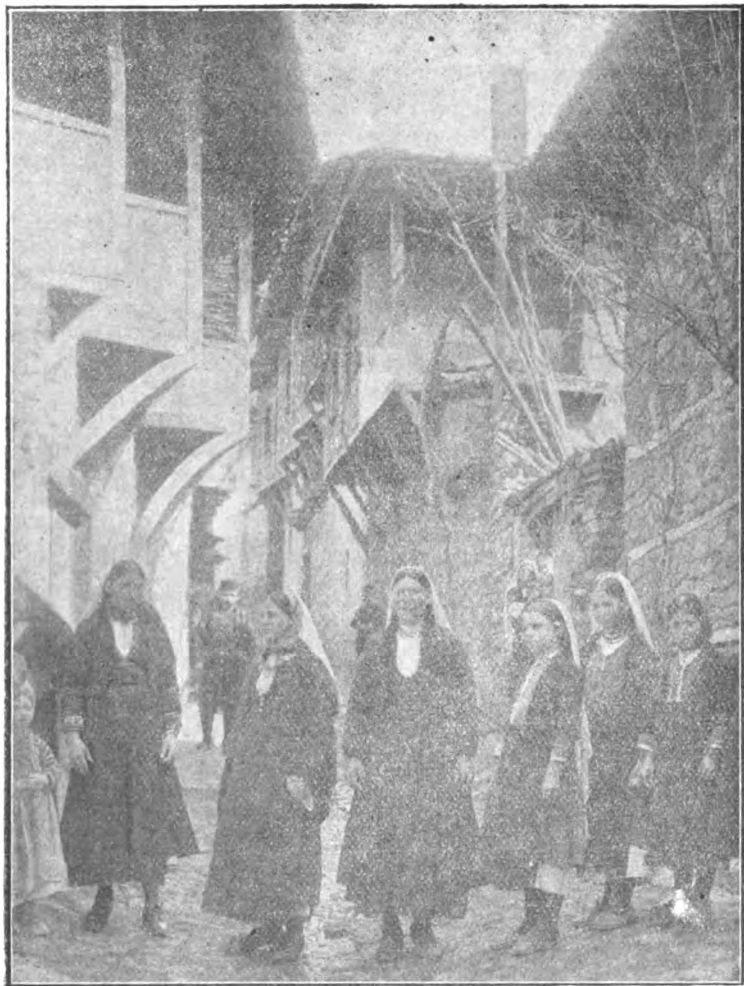

По фотографията на подполк. **Сирмановъ**

Улица и селенки въ Родопско село.

другушъ въ наше село! Право ли казвамъ, чорбаджиларъ? рекалъ ексъ-деребея и погледналъ Хаджи Златила.

*) Аллахъ, аллахъ.

— Право казувашъ, ага, отговорилъ Хаджи Златилъ.

— *Ферджифелекъ дюня си*, Златиле! добавилъ Кара Ибрахимъ и си навелъ главата [1])

Прѣзъ всичкото врѣме на тържеството Кара Ибрахимъ се не срѣщналъ и дума непродумалъ съ Пашмаклийскитѣ и Тъмрашки аги. Бившиятъ Рупчоски заповѣдникъ, който по рано, въ врѣме на могуществого и славата си, не е допущалъ да се бъркатъ въ нахийскитѣ работи Карабаше-деспоте и Стамболски ходжи, сега стоялъ смирено и на страна отъ Хилбетскиятъ Карабашъ и Тъмрашкиятъ катранджия! Наистина, „ферджифелекъ дюня си"!

На другиятъ день слѣдъ тържеството Митрополитъ Никифоръ заржчалъ да му приготвятъ єдна мраморна четвъртита плоча. На тая плоча владиката написалъ съ мастило името, титлата си и датата на освѣщаването черквата. Слѣдъ това владиката заржчалъ да изкопаятъ съ длато буквитѣ на надписътъ, и паметната плоча да се постави на опрѣдѣленото ѝ мѣсто. Хаджи Златилъ самъ свършилъ тая работа, като изваялъ на камъкътъ връзъ надписътъ една корона и двѣ птички [2]).

Слѣдъ освѣщаването на черквата, трѣбвало да се уреди въпросътъ за постояненъ свещеникъ при нея. Владиката казалъ на черковнитѣ настоятели, че ще имъ прати отъ Пловдивъ врѣмененъ свещеникъ да уреди черквата и, ако тоя свещеникъ се ареса на селенитѣ, да го задържатъ за винаги, а ако имъ се не ареса, да си намѣрятъ другъ.

Настоятелитѣ и другитѣ християни искали да се ржкоположи за свещеникъ Чепеларецътъ Димо Пакулятъ, а до като послѣдниятъ изучи черковниятъ редъ, да свещенодѣйствува нѣколко мѣсеца прѣпоржчаниятъ отъ владиката старъ свещеникъ. Настоятелитѣ похвалили прѣдъ владиката тѣхниятъ кандидатъ, Дима Пакулятъ, като между другото казали, че той (кандидатътъ) билъ много ученъ човѣкъ, защото прѣдсказвалъ бждещето, познавалъ врѣмето по звѣздитѣ и изцѣрявалъ болни [3]). Митрополитъ Никифоръ, слѣдъ изслушване хвалбитѣ за Дима Пакулятъ, се намръщилъ и рѣзко казалъ тия думи:

---

[1]) Споредъ разказитѣ на покойната ми баба Мария (Мурджова внука) и Волча Хаджиски. Златиловъ синъ и Мурджовъ внукъ.

[2]) Паметната плоча е запазена и до днесъ, при всичко че не е била вградена въ стѣната. Прѣзъ врѣме на турското иго тя се пазила въ олтарътъ.

[3]) Димо Пакулятъ, въ качеството си терзийски чиракъ, на млади години ходилъ и живѣлъ въ Ташосъ, Гюмюрджине, Скеча, Фера, Енесъ, Станимака и другадѣ. Денѣ се гърбилъ и шилъ съ иглата, а нощѣ се училъ да чете и пише (на гръцки). Прочелъ Александрията, гръцката митология и още много други духовни и свѣтски книги. Купилъ си вѣчни календари, басненици, лѣчебници и други книги, каквито му попадали на ржка. Пакулятъ билъ много учтивъ, словоохотливъ, пъргавъ, но малко и авантюристъ. Чепеларци го считали за философъ и гадатель. Безъ да знаятъ селенитѣ, че Пакулятъ има вѣчни календари, тѣ мислили, че отъ свой умъ имъ философствува, затова го слушали и вѣрвали всичко, каквото

— „Човѣкъ, който събира около себе си дяволитѣ и съ тѣхъ лѣга и става, не може да стане свещеникъ. Азъ ще Ви пратя истински Божи служитель, а не дяволъ".

Слѣдъ тая владишка присжда селенитѣ мълчали и оставили на Н. В. Прѣосвещенство да имъ „нареди" черквата съ избранъ отъ него свещеникъ.

Първиятъ Чепеларски енорийски свещеникъ билъ нѣкой си отецъ Василий, старъ, болнавъ гръкъ съ неизвѣстно мѣсторождение. Той свещенодѣйствувалъ при черквата Св. Атанасъ двѣ години (1835—1837 год.). По какви причини е напусналъ, кждѣ е отишълъ и кога е починалъ, се не знае. Свещеникъ Василий билъ замѣстенъ съ «попъ Матейко». Послѣдниятъ билъ кжсичекъ, тлъстичекъ, но пъргавъ човѣчецъ; при това той билъ веселъ, разговорливъ, шагаджия, та селенитѣ го много обичали. Врьзъ калимавката обвивалъ бѣла кърпица и завиралъ въ нея малка иконичка. Българинъ ли е билъ или гръкъ, се не знае, но говорилъ правилно български. Отъ кждѣ е билъ попъ Матейко, защо е напусналъ селото и кждѣ е отишълъ, тоже се не знае. Свещенодѣйствувалъ е въ Чепеларе двѣ години (1837 — 1839 г.). Слѣдъ свещеникъ Матея, Пловдивската Митрополия изпратила въ Чепеларе за енорийски свещеникъ нѣкой си попъ Леонтий или попъ Леонидъ, както го наричали Чепеларци. Послѣдниятъ билъ чистъ гръкъ — калугеринъ и незнаялъ добрѣ да говори български. Свещенодѣйсвувалъ само една година (1839), защото енорияшитѣ му го изгонили съ бой, заради безнравственото му поведение [1]). Отъ кждѣ е билъ свещеникъ Леонтий и кждѣ е свър-

---

имъ каже. Чепеларскиятъ „философъ" казвалъ, че ще дойде врѣме, когато разбойницитѣ нѣма да ходятъ по горитѣ, а ще се „затварятъ въ джамове" и отъ тамъ ще крадатъ съ помощьта на писалкитѣ. (Намекъ за сегашното чиновничество). Ще дойде врѣме, когато людетѣ нѣма да постятъ и ходятъ на черква. Ще настанатъ събития, които ще турятъ край на турското царство и че въ Кара Ибрахимовия конакъ ще грухтятъ свинетѣ и пр. и пр.

По старитѣ Чепеларци сега казватъ, че Пакулювитѣ прѣдсказвания се сбждналн. Името на Пакулятъ е много популярно между тукашното (Чепеларското) простолюдие.

[1]) Попъ Льондю билъ пияница и не толкова съ чистъ нравъ.

За чистене на черквата била опрѣдѣлена Мара Самарджийска, красива но бѣдна вдовица съ нѣколко дребни дѣца. Единъ день Мара влѣзла въ черквата да я мете. Като измела потонътъ на женското отдѣление, извърнала се да измете и стълбата. Въ това врѣме влѣзълъ въ черквата и свещеникъ Льонтий и се опрѣлъ да гледа въ краката на вдовицата. Послѣдната, като видѣла това, слѣвала отъ стълбата и почнала да мете мжжкото отдѣление.

— „Сто не метесъ скалата, кира Мара?" рекалъ попъ Льондю и се закикотилъ.

Бѣдната вдовица се засрамила, изкочила отъ черквата и разказала по махалата, що ѝ се случило. Селенитѣ побѣснѣли и прѣдложили на попъ Льонда да напустне въ 24 часа селото. Послѣдниятъ не послушалъ, като казалъ, че владиката го е пратилъ, и той само може да си

шилъ днитѣ си, се не знае. Слѣдъ изгонването на попъ Леонтия, първенцитѣ поканили Чепеларскиятъ житель Гоча Петковъ (попъ Гочю) да имъ стане священикъ. Послѣдниятъ, който билъ доста „ученъ“ за врѣмето си, се съгласилъ и почналъ усилено да се готви за ржкополагане; но, за нещастие, съпругата му се поминала, та се оставилъ отъ намѣрението да става священикъ. Тогава нѣкои по видни Чепеларци отишли въ Пловдивъ да търсятъ другъ кандидатъ. Въ митрополията имъ прѣдложили нѣколцина свещеници и кандидати за такива, но пратеницитѣ не аресали ни едного. — „Щомъ нещете никого, тогава да ви издѣламе отъ дърво свещеникъ“, разядосано казалъ владиката [1]). Слѣдъ голѣмо упорство и отъ двѣтѣ страни, най-сетнѣ митрополитскитѣ голѣмци казали на пратеницитѣ, че ще имъ отпуснатъ свещеникъ Синесий, който билъ най добъръ отъ всички духовници. Пратеницитѣ се съгласили и довели въ Чепеларе свещеникъ Синесий. Послѣднятъ билъ чистъ гръкъ отъ островъ Кипъръ. На млади години Синесий билъ послушникъ-ученикъ на Иерусалимския патриархъ, а като станалъ дияконъ и архидяконъ, отишълъ въ Цариградъ да служи въ Цариградската патриаршия. Отъ тамъ билъ приведенъ въ Пловдивската митрополия за свещеникъ-

---

го повика на задъ. — Добрѣ, рекли селенитѣ, ще се разправимъ съ тебе, както можимъ“. На Арахангеловъ день (8 ноемврий) попъ Льондю служилъ литургия. Черквата била прѣпълнена съ богомолци. Димо Пакулятъ си зелъ свѣщи отъ кжщи и тръгналъ за черквата; на дворътъ имало орало и хомотъ. Пжтемъ той изважда отъ хомотътъ единиятъ *жигалъ* и го заврѣлъ въ поясътъ си подъ дуламата. Като влѣзълъ въ черквата, запрѣлъ се прѣдъ владишкиятъ столъ и почналъ да се кръсти. По едно врѣме свещеникъ Льонт. й излѣзълъ отъ олтарътъ да прикади съ тамянъ богомолцитѣ и, като дошълъ при Дима Пакулятъ, послѣдниятъ направилъ до земята поклонъ (мѣтáне), та че извадилъ *жигалътъ* отъ поясътъ и почналъ да бие съ него по главата попъ „Льондя“.

— Оксу, бре кешишь! скоро нахъ вонъ утъ чьорквася, бре маскара! зарѣвалъ Пакулятъ

Тоя Пакулювъ ненадѣенъ подвигъ разтревожилъ всичкитѣ богомолци: женитѣ се разплакали, развикали, а мжжетѣ се заборичкали съ попътъ и Пакулятъ. Послѣдниятъ удрялъ по силно и блъскалъ на страна оння, които се мжчили да отърватъ нещастниятъ свещеникъ. Кандилници, калимявки, свѣщи и книги хвърчали по черквата. Но слѣдъ нѣколко минути всичко утихнало. Черквата останала пуста, съ нахвърлени по плочитѣ черковни вѣщи и парчета отъ Пакулювиятъ жигълъ.

На другиятъ день попъ Льондю съ повързана глава бѣгалъ къмъ Пловдивъ, а Димо Пакулятъ съ торба на рамото, въ която имало терзийски ножици, книги и хлѣбъ, „*приваляль Роженъ*“ съ надежда, че живо и здраво ще стигне въ Фера да шие дрехи и чете Александрията на томошнитѣ „христене“.

Така се свършило попъ Льондьовото служене при черквата св. „Атанасъ“.

Споредъ разказитѣ на стариятъ учитель Георги Н. Найдиновъ и баба Цвѣта, дъщеря на Шерка.

[1]) Споредъ казването на стариятъ учитель Георги Н. Найденовъ, зеть на попъ Гоча, послѣдниятъ, до като е билъ живъ, е разправялъ на Г. Найденовъ много работи за миналото на Чепелере.

проповѣдникъ. Споредъ казването на старитѣ, священикъ Синесий дошълъ въ Чепеларе „съ едни дрипи на гърбътъ“, т. е. билъ бѣденъ. Изпърво се настанилъ да живѣе въ една стая на току що направената училищна сграда, но слѣдъ нѣколко години, като позабогатѣлъ, прѣнесълъ се да живѣе въ кѫщата на Еню Бозукътъ. Тамъ той се наредилъ като въ владишки конакъ и живѣлъ като владика. Масло, сирене, медъ и други приноси се трупали изобилно въ Бозуковата кѫща. Чепеларци разправятъ, че Бозукътъ и Куртю Стайковъ зимѣ ходили въ Тапюсъ и Фера да градятъ кѫщи и черкви, а тѣхнитѣ жени Злата и Ева «шьотали« на попъ Синесия. Послѣдниятъ въ замѣна на прислужването «хранилъ и обличалъ въ жамфесъ, сърма и коприна“ прислужницитѣ и дъщеритѣ имъ. Между християнитѣ се появили скрити зависти, съмнѣния и негодувания противъ священикъ Синесий и „домашнитѣ“ му, но никой нищо явно неможелъ да каже, защото владишкиятъ замѣстникъ се ползувалъ съ влияние и прѣдъ Хасанаа Тъмрашки; при това той отъ черковния амвонъ строго ги изобличавалъ и заплашвалъ съ „вѣчна мѫка“ завистницитѣ, хулителитѣ и свѣтотатцитѣ. Благодарение на проповѣдитѣ, страхътъ (отъ вѣчна мѫка) и благоразумието, та отношенията между св. Синесий и енорияшитѣ му въ течение на 13 години били, ако не добри, то поне на гледъ нормални. И двѣтѣ страни се търпѣли, ала взаимна любовь не е имало; напротивъ, скришната умраза отъ день на день се умножавала, до като най сегнѣ излѣзла и на явѣ. Женитѣ, като по припрѣни, първи дали сигналъ за явна борба съ попъ Синесия и прислужницитѣ му. Единъ день женитѣ на Добрика и Коля Чячовски се скарали нарочно съ Злата и Ева и прѣдъ много други жени и старци имъ извикали — „Вий сте кучки, мари! Вий сте *парамани* на попъ Синесиа!“ — Священикъ Синесий, който до тогава слушалъ само добро да се казва за него и прислужницитѣ му, като се научилъ за женского скарване и ругателство, разбралъ какъвъ ще е краятъ и затова намѣрилъ за най благоразумно да се махне по скоро отъ Чепеларе. Подъ прѣдлогъ, че щѣли да настанатъ размирни врѣмена (Критската война) и че ще пострадатъ християнитѣ, а особно свещеницитѣ, той прѣзъ мѣсецъ мартъ 1883 г. отслужилъ послѣдна литургия въ черквата и слѣдъ това се раздѣлилъ мирно съ пасомитѣ си.[1]) Свеще-

---

[1]) Священикъ Синесий се върналъ пакъ въ Пловдивъ, дѣто му дали за енория черквата „св. Костадинъ“ (до Хисаръ Капия). Въ течение на 10 години, като Пловдивски свещеникъ, той още повече забогатѣлъ, та живѣлъ много разкошно. Настанилъ се въ стаитѣ при сѫщата черква. Чепеларци, които сегизъ-тогизъ го посѣщавали, когато ходѣли на пазарь и за други работи, се чудили на скѫпитѣ и наредени съ вкусъ мобили. Когато ставало въпросъ за Чепеларскитѣ обществени работи, св. Синесий язвително казвалъ на гоститѣ си *„въ Чепеларе нѣма дърво за орало!“* До като священикъ Синесий билъ Пловдивски свещеникъ, Чепеларскитѣ му прислужници Ева и Злата напущали домоветѣ си по нѣ-

никъ Синесий билъ «много ученъ», сериозенъ, гордъ, при това билъ и отличенъ проповѣдникъ, та се ползувалъ съ голѣмо уважение и то не само между християнитѣ, но и между помацитѣ. Тринадесеть годишното му свещенодѣйствуване при черквата „Св. Атанасъ“ и по сетнѣшното му многогодишно изповѣдничество не е останало безъ слѣди въ Чепеларскитѣ черковно-училищни и други обществени работи. Като всѣки гръкъ, у него не е липсвала идеята за елинизиране на Чепеларското българско-християнско население. Но той е билъ прѣдпазливъ, тактиченъ въ дѣйствията си. Насаждането на гръцката култура въ Родопитѣ му се видѣла мѫчна, но все пакъ осѫществима, макаръ и бавно. Свещеникъ Синесий, като се настанилъ въ Чепеларе, почналъ първо да «погръчва» собственитѣ имена. До тогава свещеницитѣ кръщавали дѣцата съ имена, каквито имъ казвали кръстницитѣ, наприм. Злата, Сребра, Вълко, Сивенъ, Ружа, Мара, Добра, Пьотко, Стоянъ и пр. Свещеникъ Синесий, напротивъ, при кръщаването не земалъ подъ внимание споменатитѣ отъ кръстницитѣ имена, а произволно турялъ други чисто гръцки (Мерахла, Фотия, Марта, Елисавета, Варвара, Евангелина, Анастасия, Калина, Анастасъ и др.). Чисто българскитѣ имена Вълко, Сивенъ, Сивко, Радко, Велю и др. замѣнявалъ съ гръцкитѣ Василъ, Стефанъ, Харитъ и пр.

За да се въздигне въ умоветѣ и очитѣ на Чепеларскитѣ „дебелоглавци“ българи великата елинска света черква, свещеникъ Синесий постоянно говорилъ и хвалилъ „Иерусалимъ“, („Божиятъ гробъ“), „Свѣта-гора“, „Патриханата“, Атина и други

колко мѣсеци и по редъ отивали въ Пловдивъ да му слугуватъ. Като се връщали отъ тамъ, донасяли храна и скѫпоцѣнни подаръци за дѣцата си. Но „спокойствието“ на св. Синесий било развалено и въ Пловдивъ. По онова врѣме се градила нова градска черква. Митрополията поискала отъ свещеникъ Синесий 1000 гроша но неопрѣдѣлено, дали безвъзвратна помощь или на заемъ. Послѣдниятъ далъ исканата сума. Обаче слѣдъ кѫсо врѣме митрополитътъ поискалъ отъ свещеника още нѣколко хиляди гроша за сѫщата цѣль (за направа на черквата). Свещеникъ Синесий съ явно негодувание отхвърлилъ второто прѣдложение. Отказътъ станалъ причина да се появи вражда между двамата духовници. Една нощь, като спалъ св. Синесий, вратата на спалнята му била разбита, и въ стаята влѣзли единъ въоруженъ арнаутинъ и единъ грозенъ, пиянъ дияконъ. Нападателитѣ вързали св. Синесия, набили го и слѣдъ това разтарашували всичкитѣ кѫтове и сандъци. Колкото пари и скѫпоцѣнности имало въ сандъцитѣ и долапитѣ, били задигнати отъ нападателитѣ. Свещеникъ Синесий на другия день се оплакалъ на гражданскитѣ власти, ала отъ това нищо не излѣзло. Мютесарифинътъ му отговорилъ тъй: „това си е ваша, *комишска* работа; разправяйте се сами; азъ не искамъ да се бъркамъ въ калугерски разправии“. Пострадалиятъ се оплакалъ писменно и на патриаршията, но и тамъ си замълчали. Оскърбенъ и осиромашелъ по тоя начинъ, св. Синесий се рѣшилъ да напусне за винаги Пловдивъ, но кѫдѣ да отиде? Слѣдъ като се поскиталъ нѣколко мѣсеци изъ близкитѣ мънастири и разбралъ, че въ тѣхъ нѣма управия, върналъ се пакъ въ Чепеларе, но не вече въ качеството си на гордъ владишки пратеникъ и енорийски свещеникъ, а смиренъ и изпадналъ калугеръ-изповѣдникъ.

славни мѣста. По негово насърдчение и настояване нѣколцина по-видни и по-състоятелни Чепеларци, (Златанъ Мурджовъ, Тодоръ Сивковски, Волку Сивковски и Радко Саващовъ) отишли на поклонение въ „Иерусалимъ и Свѣта-гора“ и станали хаджии. По настояването на св. Синесий се открило и редовно училище въ Чепеларе съ учитель чистъ гръкъ. Както въ черквата, така и въ училището, свещеникътъ не допущалъ да се спомене нито дума на български, при всичко че нѣколцина младежи, които се скитали въ странство по работа, знаяли на български езикъ молитвитѣ „Отче нашь“ и „Вѣрую въ единаго Бога“. Единъ момъкъ, именуемъ Анастасъ Марковъ, знаялъ даже да чете и пише правилно на славѣно-български езикъ[1]), но не смѣелъ прѣдъ „учения попъ“ да покаже своето знание. Споредъ св. Синесия българскиятъ езикъ е билъ грубъ, варварски[2]). Груби и недодѣлани били и българскитѣ нрави и обичаи. Съ такива понятия за всичко българско свещеникъ Синесий се трудилъ много години да облагороди Чепеларцѣхъ и ги направи изкрено прѣдани на „великата черква“; но за голѣма жалость надеждитѣ и трудоветѣ на покойниятъ се не увѣнчали съ успѣхъ. По-сетнѣшнитѣ събития, на които св. Синесий билъ очевидецъ, го увѣрили, че не само въ „Чепеларе нѣма дърво за орало“, но такива дървета нѣма и другадѣ, кждѣто живѣятъ «дебелоглави» българи. Свещеникъ Синесий билъ живъ да види, какъ се изхвърлятъ отъ българскитѣ черкви и училища „елинскитѣ книги“; доживѣлъ да види и посрѣщането на български владици, а по-кжсно и рускитѣ войници. Тия събития, навѣрно, сж измжчвали душата му, но той, споредъ увѣрението на съврѣменницитѣ му, е посрѣщалъ всичко безъ явенъ ропотъ. Отъ 1864 година насамъ, т. е. отъ ограбването му въ Пловдивъ, свещеникъ Синесий е живѣлъ въ Чепеларе до смъртьта си[3]). Като гръкъ той не е билъ полезенъ за българщината въ Чепеларе, но като просвѣтенъ за врѣмето си човѣкъ и свещеникъ-изповѣдникъ, той много помогналъ за смекчаването на

---

[1]) Анастасъ Марковъ билъ терзийски чиракъ у нѣкой си Христо Самоковецъ и отъ послѣдниятъ се научилъ да чете и пише на български езикъ. За Христя Самоковецъ чети по-нататъкъ.

[2]) Свещеникъ Маринъ Караджовъ, ученикъ на св. Синесия, разказва, че когато послѣдниятъ билъ и учитель, ученикътъ Дрею (Андрей) Кацарски донесълъ въ училището една неизвѣстно отъ кждѣ попаднала печатна книжка на простъ български езикъ и се мжчилъ да срича по нея. Свещеникъ Синесий, като забѣлѣжилъ книжката, намръщилъ се и рекълъ:

— Дрею брей, отъ кждѣ си зелъ тая *кавурска* книга?

Дрею не отговорилъ нищо, но като разбралъ отъ думитѣ на учительтъ, че тая книга не е добра, още единъ пжть я не донесълъ въ училището.

[3]) Писачътъ на тия редове помни много добрѣ „попъ Синесий“. Послѣдниятъ бѣ човѣкъ съ срѣденъ ръсть, набито тѣло, зелено-сини очи и съ строгъ внушителенъ погледъ. Гласътъ му бѣ силенъ, металиченъ. Говорѣше неправилно български (съ гръцки акцентъ). Когато се мжчеше

нравитѣ и избистрюването на умоветѣ прѣзъ ония врѣмена, когато е работилъ. Грамотностьта, макарь и на гръцки езикъ, се увеличила между населението и то благодарение св. Синесиевитѣ настоявания да се не оставя училището безъ учители, та макарь послѣднитѣ и да не сѫ толкова подготвени за работата си. Нашитѣ стари разказватъ, че свещеникъ Синесий, често подканялъ отъ черковния амвонъ селенитѣ да си учатъ дѣцата и, когато нѣкой учитель напущалъ доброволно училището или пъкъ го изпѫждали първенцитѣ, самъ свещеникътъ събиралъ дѣцата въ училището и ги училъ да четатъ, пишатъ и смѣтатъ. Благодарение на тая заинтересованость у св. Синесия спрямо учението, черковниятъ въпросъ (въ разгарътъ си) и освобождението незаварили Чепеларцѣхъ толкова „прости“, колкото българитѣ въ другитѣ Рупчоски села. Ще споменемъ още, че часть отъ Чепеларското християнско население е възприело отъ свещеникъ Синесия и малко свѣтска „византийщина“ (лицемѣрие, злоба и безхарактерность), но отъ тоя порокъ, не сѫ могли да се избавятъ и всички други българи, които сѫ били въ съприкосновение съ гърцитѣ. Приятенъ или неприятнъ, добъръ или лошъ, но свещеникъ Синесий се счита отъ Чепеларското население за бѣлѣжита личность, която се не забравя лесно. Неговиятъ афоризъмъ *„въ Чепеларе нѣма дърво за орало“* повтаря и сега всѣкой, който е недоволенъ било отъ кметъ, било отъ учитель или свещеникъ. Когато свещеникъ Синесий напусналъ Чепеларе прѣзъ м-цъ мартъ 1853 година, въ селото имало само жени, дѣца и нѣколко старци. Мѫжкото работно население било пръснато въ странство по печалба. Когато шивачитѣ и зидаритѣ на островъ Ташосъ се научили, че селото е останало безъ свещеникъ, убѣдили единъ тамошенъ свещеникъ да дойде въ Чепеларе и замѣсти попъ Синесия, още повече че на Чепеларци омръзнало да търсятъ свещеници все отъ Пловдивъ и чрѣзъ владиката. Новиятъ свещеникъ, който дошълъ отъ Ташосъ съ зидаритѣ и терзиитѣ, се казвалъ попъ Костанди. Той билъ чистъ Ташоски гръкъ, но не толкова «ученъ» като свещеникъ Синесия. Попъ Костанди билъ високъ, сухъ, пъргавъ, откровенъ и добродушенъ. Живѣлъ просто и се държалъ добрѣ съ селенитѣ, та послѣднитѣ го обичали и почитали. Когато свещеникъ Костанди дошълъ въ Чепеларе, довелъ и двѣ момчета, негови роднини. Едното момче се казвало Георги и било терзия, а другото — Янко, съ занятие

да казва на български въ черквата „отце насъ“ и символътъ на вѣрата, ний, дѣцата, едвамъ се въздържахме отъ смѣхъ. На стари години свещеникъ Синесий бѣ много забѣднѣлъ, та го хранѣха селенитѣ съ доброволни подаяния. Облѣченъ бѣ съ извехтѣли и закърпени сукнени раса и кожюси. На краката си обуваше папукчийски мешинени кжси чизми.

Свещеникъ Синесий се помина въ Чепеларе прѣзъ 1885 година на 98 годишна възрасть.

Богъ да го прости!

«псалтъ» и прислужникъ на попъ Костанди. Янко билъ «ученъ», та Чепеларци го условили и за учитель, но съ условие да го ржководи и надзирава свещеникътъ, защото билъ много младъ, та ученицитѣ му нещѣли да го слушатъ и му се покоряватъ. Свещеникъ Костанди е служилъ при черквата „св. Атанасъ“ отъ 1 юний 1853 до 30 май 1856 година. Напусналъ е (заедно съ Янко и Георги) селото доброволно, защото Чепеларскиятъ житель Манолъ х. Вълковъ се билъ „упопилъ“ въ Пловдивъ, та му било неловко да стои повече въ Чепеларе при наличностьта на мѣстенъ свещеникъ. Но прѣди да си тръгне, добриятъ гъркъ повикалъ свещеникъ Маноля въ Чепеларе и въ течение на 2—3 мѣсеци го научилъ да извършва добрѣ черковнитѣ служби. Свещеникъ Костанди слѣдъ напущането на Чепеларе свещенодѣйствувалъ по нѣколко години въ с Арбанаси (Станимашко) и Давудюво (Иридеренска кааза) и мънастирьтъ «св. Никола», находящъ се на едно островче при Буругьолъ. На стари години се прибралъ въ родното си мѣсто (островъ Ташосъ) и тамъ починалъ, неизвѣстно коя година.

Свещеникъ Манолъ х. Вълковъ Сивковски е свещенодѣйствувалъ при черквата «св. Атанасъ» 28 години (1856—1884 г.). Съвръстницитѣ му разправятъ за него много анекдоти, отъ които нѣкои немогатъ да се помѣстятъ тукъ. Когато свещеникъ Манолъ билъ на 8 — 12 годишна възрасть, пасалъ по баиритѣ говеда и коне и кралъ тътралкитѣ (хлопкитѣ) отъ чуздитѣ добитъци. На 13 годишната си възрасть баща му Х. Вълко го завелъ се себѣ си на островъ Ташосъ да го учи терзиликъ. Буйното и опърничево момче, като се намѣрило между чузда срѣда, захванало още повече да своеволничи и прави пакости. Баща му, кроткиятъ Х. Вълко, го честишъ билъ и пждилъ отъ еснафскитѣ „одаи“, но и това непомогнало. Най-сетнѣ по съвѣтитѣ на нѣкои калугери го изпратилъ въ Свѣтогорскиятъ мънастиръ «Ватопедъ» съ надежда, че тамъ «ще стане човѣкъ». Свещеникъ Манолъ прѣживѣлъ въ мънастиря до 22 годишната си възрасть. Тамъ той, въ качеството си на послушникъ, се училъ и слугувалъ на мънастирскитѣ братя. Прѣзъ 1851 година Свѣтогорскиятъ възпитаникъ се върналъ въ Чепеларе съ широки „Гиритски караване и високъ пискюллия фесъ“. Отъ обноскитѣ и разговоритѣ му Чепеларци и св. Синесий разбрали, че «Маноль е много ученъ и е craналъ чилекъ», та се съгласили да го условятъ учитель. Свещеникъ Манолъ не щѣлъ да остане въ Чепеларе, но баща му го убѣдилъ да се не скита вече, а да се задоми въ селото си. Слѣдъ двѣ годишно учителствуване (1851/2 — 1852/3), прѣзъ което врѣме се и задомилъ, свещ. Манолъ напусналъ селото си и craналъ учитель въ г. Станимака. Колко години е учителствувалъ тамъ и кждѣ другадѣ е ходилъ, се не знае, но въ края на 1855 година той билъ ржкоположенъ за свещеникъ отъ Пловдивскиятъ митрополитъ. Свещеникъ Костанди, като чулъ това, поканилъ го въ началото

на 1856 година да му повѣри черквата «св. Атанасъ». Свещеникъ Маноль е билъ дѣйствително ученъ за врѣмето си човѣкъ. Той е говорилъ и пишелъ много правилно по гръцки езикъ и е знаялъ старата гръцка история. Св. Маноль е билъ гръцки-калугерски възпитаникъ, но у него никакъ се не забѣлѣжваше „византийщина". Писачътъ на тия редове го помни такъвъ, какъвто го помнятъ съвръстницитѣ му. По характеръ, убѣждение и привички той не бѣ за свещеникъ. Обичаше повечко да си „сръбнова" и да се весели, т. е. бѣше „мухабетчия". Самъ щедъръ и гостолюбивъ, той бѣ малко и келеперджия—мухтанджия. Ако нѣкой го почерпѣше съ една чаша ракия, не се срамѣше да поиска и друга. Ако другъ му дадѣше котията да си направи цигара, земаше си тютюнъ и за втора цигара. Отъ „армагани" и други подаръци се не отказваше, даже се сърдѣше, ако го „*непослагатъ*" съ нѣщо, било на голѣми праздници, било когато нѣкои се връщатъ отъ печалба (овчари, шивачи и др.). Какъ се е обличалъ и носилъ на млади години, не помня, но когато застарѣ, свещеникъ Маноль се обличаше небрѣжно и се носѣше нечисто (калимявката, джюбето и косата му лъщѣха отъ лой и други мазни вѣщества). Денѣ миткаше по дюкянитѣ и кжщитѣ на госте или самъ посрѣщаше госте, а привечерь отиваше въ черквата да „попѣе" и се помоли.[1]) За черковни работи не говорѣше прѣдъ селенитѣ, но училищната и свѣтската политика го интересуваха. Бѣше туркомразецъ, ала обичаше да прави „мухабеть" съ ония помаци, които бѣха съ по-либерални взглядове и пиеха ракия.[2]) Слѣдъ смъртьта на свещеникъ Маноля (1884 г.) двѣтѣ Чепеларски енории („св. Атанасъ" и „св. Богородица") се слѣха въ една и остана да свещенодѣйствува въ двѣтѣ черкви сегашниятъ свещеникъ Маринъ Караджовъ.

---

[1]) Прѣзъ лѣтнитѣ вечери свещеникъ Маноль влѣзѣше въ черквата, земаше отъ тамъ молитвеника и запалена свѣщь, та че излизаше вънъ на двора да се моли „на хладнина". Прѣдъ училището имаше една стара, висока слива (марунка), която правѣше добра сѣнка. Св. Маноль залепѣше свѣщьта на сливата, съблѣчеше расото, свалѣше калимявката, та че седнѣше подъ дървото да чете молитвитѣ. Женитѣ отъ махалата често заварвали св. Маноля въ слѣдующото положение: свѣщьта на марунката гори, молитвеникътъ нахлупенъ на земята, а той хърка подъ дървото, съ разпасанъ поясъ.

Свещеникъ Маноль умрѣ въ Пловдивската болница прѣзъ 1884 г. Той се разболѣ отъ гангрена на кракътъ и слабинитѣ. Опѣ го и придружи до гробищата Н. В. Прѣосвѣщенство Епископъ Герваси въ присжтствието на малкиятъ му синъ Тодоръ и писачътъ на тия редове, (тогава бѣ ученикъ).

[2]) Прѣзъ врѣме на турското управление въ Чепеларе се въздигналъ единъ помакъ именуемъ Джеферь Садиловски. Послѣдниятъ ималъ либерални убѣждения и билъ много гостолюбивъ и „мухабетчия". Той повече дружелъ и се веселилъ съ християнитѣ. Негови най-вѣрни приятели и „ахпапи" били Колю Чиликътъ, Гочю Аргиръ, Жюрналътъ, Радко Кацарски, Баленозътъ и попъ Маноль. Една вечерь Джеферь поканилъ на веселба въ кжщата си горнитѣ приятели. Радко Кацарски и Баленозътъ

* * *

До когато били живи Шерко, Х. Златилъ, Метекса, Кирякъ, Узунъ Харитъ и други по-стари първенци и до като при черквата „Св. Атанасъ“ служили вънкашни свещеници, между Чепеларскитѣ християни имало единомислие и съгласие относително черковно-училищнитѣ работи. Но отъ тогава насамъ се появили раздори, и селенитѣ се раздѣлили на двѣ партии. Поглавни причини и поводи за това раздѣление сѫ слѣднитѣ: християнското население въ течение на 25 години отъ съграждането на черквата „Св. Атанасъ“ се много размножило (отъ прирѫстъ и заселване отъ други села). Жителитѣ въ „Бѣлювската“ и „Срѣщната“ махали прѣвишили по численость жителитѣ въ „Долната“ махала, гдѣто била черквата. Послѣдната се указала малка и станала тѣсна за многото богомолци. При това богомолцитѣ и ученицитѣ отъ далечнитѣ махали трѣбвало да газятъ води, снѣгове и калове, за да стигнатъ до черквата и училището[1]). При тия несгоди, отъ които роптала по-голѣмата часть отъ християнитѣ, прибавила се и друга несгода, която породила завистъ и негодуване между християнитѣ отъ далечнитѣ махали. Въ онова врѣме (1855—1860 г.) най-заможни, най-„учени“ и най-набожни били Сивковци. Слѣдъ завземането черквата отъ свещеникъ Маноля който билъ отъ Сивковския родъ, всичкитѣ черковни и училищни почетни и платими длъжности ги завзели роднинитѣ му. Хаджи Волко (баща на попъ Маноля) станалъ епитропъ; зеть му Руско Ташовъ билъ условенъ учитель, а Хаджи Тодоръ (братъ на Х. Волка) и попъ Гочю си присвоили званието черковни и училищни настоятели. Поправки, доставки, земане-даване, приходи-разходи — всичко минавало прѣзъ рѫцетѣ на Сивковци. Смѣткитѣ си сами нареждали и сами ги провѣрявали. Разбира се, че при такова положение на черковно-училищнитѣ работи неможело да се не появятъ съмнѣния, зависти и негодувания. Въ „Бѣлювската“ и „Срѣщна“ махали нѣмало толкова

свирили съ „кеманчета“, а Аргиръ Гочю, Чиликътъ, попъ Маноль, Жюрнальтъ и Джеферь пили ракия, пѣли и гърмѣли съ пищове въ таванътъ. Жената на Джеферя готвила гостби и поднасяла ракия на пѣвцитѣ и свирачитѣ. По едно врѣме, когато всички били вече „наковани“ „начукани“, на Джеферя се пощѣло да се пошегува съ попъ Маноля. Сваля си Джеферъ чалмата и я туря на попъ Манолювата глава, а послѣдниятъ въ замѣна на това нахлузва калимявката си на Джеферовата бръсната глава. Смѣхъ и ревотъ напълнили стаята, но комедията станала още посмѣшна, когато попъ Маноль и Джеферь се хванали и залюлѣли хоро въ стаята. Джеферь игралъ като попъ, а попътъ като турски ходжа. Аргиръ Гочю, като се наситилъ да гледа комедията, свалилъ калимявката отъ главата на Джеферя и я хвърлилъ на дворътъ. Като видѣлъ това попътъ, свалилъ отъ главата си Джеферовата чалма и п . . . . въ нея. На слѣдниятъ день попъ Маноль спокойно си се молилъ въ черквата, като че „ни лукъ ялъ, ни на лукъ миришe“.

[1]) Разстоянието отъ „Бѣлювската“, „Срѣщната“ и „Марчовската“ махали до черквата е по-дълго отъ единъ километръ.

„учени“ и заможни лица, колкото Сивковцѣхъ, но имало хора съ твърди характери. На първо мѣсто между тѣхъ стояли Хаджи Радко, братъ му Велю и Киряковци. Бѣлювци не смѣели да се борятъ съ Сивковци съ цѣль да отнематъ отъ послѣднитѣ „голѣмството“, защото били по-слаби въ умствено и материялно отношение[1]); но да се борятъ съ цѣль *да се отцѣпятъ* отъ Сивковцѣхъ и Долномахалцѣхъ, това имъ се видѣло лесно осѫществимо и по-полезно, защото щѣли да се отърватъ и отъ *тѣснотата* на черквата, и отъ газене снѣговетѣ. Сивковци разбрали, защо ръмжатъ Бѣлювци и каква идея се е загнѣздила въ „проститѣ“ имъ глави, но кѫсно се сѣтили, какво трѣбва да направятъ, за да се потушатъ негодуванията.

Идеята да се съгради нова черква въ Чепеларе се породила най-първо у Митя Киряковъ. Послѣдниятъ и още мнозина други Чепеларски зидари градили прѣзъ 1857 год. черква въ едно Дедеагачко село. Единъ день, на обѣдъ Митю Киряковъ казалъ на другаритѣ си: „сае чьорква ще уградимъ скоро, та че ще си идимъ въ село. Ала знаите ли какво намислихъ? Ага са ворнимъ въ наше село, и ние да си направимъ нова чьорква въ нашена махало[2]).

— Бошъ лафъ, казалъ единъ отъ зидаритѣ и се извикалъ. Чьорква са ни прави съ празни роки и кесии. Ни видишъ ли, колко млого пари трѣбуватъ за чьорква. Утъ де да зомимъ ние солкува пари?

— Пари нетрѣбуватъ. Ще работимъ и ще я сторимъ, отговорилъ Митю Киряковъ и млъкналъ, защото другъ не му подкрѣпилъ думитѣ, освѣнъ Апостолъ Гергински, който удобрилъ идеята, но я намѣрилъ за мѫчно осѫществима.

Когато зидаритѣ си дошли въ Чепеларе, Митю Киряковъ казалъ на Хаджи Радка, какво е намислилъ да сторятъ, за да се освободятъ отъ „чорбаджилъкътъ“ на Сивковци. Хаджи Радко нищо не отговорилъ, но се дълбоко замислилъ. Обаче Митю Киряковъ не мълчалъ. Той почналъ да говори на всички Бѣлювци и Срѣщномахалци, че е срамотно и грѣшно да се оставятъ дѣцата и женитѣ „да боркатъ калове и снѣгове и да морзнатъ ду дѣ да утидатъ въ „Долнана“ махало на чьорква и шкульо“. Посѣтото сѣме паднало на здрава почва. Бѣлювци и Срѣщномахалци се размърдали и почнали явно да удобряватъ идеята за отцѣпване и съграждане на нова черква. Въ това врѣме Волку Пакульовъ (синъ на Дима Пакулятъ) запродавалъ една своя градина, находяща се въ „Срѣщната“ махала, близо до рѣката и „Бѣлювската“ махала. Велю и Хаджи Радко купили градината, но не казали защо я купватъ.

---

[1]) Хаджи Тодоръ билъ влиятеленъ и прѣдъ турскитѣ граждански власти, защото билъ уменъ и много заможенъ. Занимавалъ се съ абаджилъкъ, лихварство и търговия. Половината отъ всичкитѣ Чепеларски жители били заплетени у него съ земане-даване и други парични смѣтки.

[2]) Споредъ свидѣтелството на 80 годишния Гочю Киряковски.

Селенитѣ останали въ недоумѣние, като се научили за покупката на градината, защото Велю и Х. Радко имали много недвижими имоти, та се ненуждаели отъ нея. Едни казвали: „чьорква ще градятъ", други „дюкяне ще правятъ", трети викатъ „за кощи е купена градината[1])." Само Х. Радко и Велю знаели, защо сѫ купили градината, ала си мълчали. Тѣ чакали да узрѣе и се усвои отъ всички идеята на Митю Киряковъ, та че тогава да обадятъ на незнающитѣ и ги поканятъ на работа. Споредъ свидѣтелството на св. Маринъ и другитѣ съврѣменици, въ 1859 година на Петровдень жителитѣ отъ „Бѣлювската", „Срѣщната" и »Марчовската" махали, по поканата на Веля и Х. Радка се събрали «на съборище» въ една ливада. Велю и Х. Радко седнали на срѣдата, а около тѣхъ насѣдали на колело другитѣ селени. До като се съберать всички Х. Радко мълчалъ, нъ щомъ видѣлъ че „събранието е въ пъленъ съставъ" подгъналъ си краката (седналъ на колѣни) и казалъ:

— Кумшие, дену купихме градина-на съ братъ ми Веля, отъ Волка, ни е за другу, а е за чьорква. Не мислимъ да градимъ тамъ нова чьорква. Какво мислите вие? Ще помагате ли да я уградимъ по гулема утъ «свети Атанасъ»? Ако ни не помагате, чи *ние съ Веля ще си я уградимъ самички*, ала ще стане по малка.

— Ще помагаме, ще помагаме! Какъ нищемъ да пумагаме? извикали всички.

— Ага е той, рекълъ Велю, дьоте ще запитамъ, кой колко пари ще даде и кой колко дене ще работи.

— Бива, бива, извикали нѣкои. Писувайте, кой пари, кой работене, кой овце и гувьода!

Велю, Х. Радко и Митю Киряковъ записали по 1000 гроша, Апостолъ Гергински 500 гроша, а останалитѣ отъ 50 до 200 гроша (въ пари овце и работа). Събрали се (на списъкътъ) 14,000 гроша[2]). Слѣдъ това събранието опълномощило Х. Радка и Веля да ходатайствуватъ, гдѣто трѣбва за снабдяването съ позволително (ферманъ), безъ което неможело да се почне постройката на черквата. Сивковци и Долномахалци, като се научили, че Бѣлювци записватъ и събиратъ пари за постройка на нова черква, възнегодували и захванали да прѣчатъ. Между Чепеларскитѣ християни се появили голѣми крамоли. Жителитѣ отъ „Марчовската" махала, на които черквата „св. Атанасъ" била тоже далече, изпърво съчувствовали на идеята да се съгради нова черква, по близка и тѣмъ, и обѣщали да помагатъ, но сетнѣ се отметнали.

(Слѣдва).

---

[1]) Споредъ запискитѣ на свещ. Маринъ Караджовъ.

[2]) Споредъ свидѣтелството на Радко Велевъ.

Вѣсти изъ Родопитѣ.

„Царю освободителю, признателна България“

Въ послѣднитѣ дни на миналия августъ и първитѣ отъ септемврий стана освѣщаването и откриването на паметника Царь Освободитель въ София и паметницитѣ кѫщи-музеи въ Плѣвенъ, Бѣла, Горна Студена и Пордимъ, мѣста дѣто станаха едни отъ най-кръвопролитнитѣ боеве прѣзъ 1877 год. за нашето освобождение. На тия тържества присѫтствува синътъ на Царя Освободителя, Великия князъ Владимиръ Николаевичъ съ съпругата си Великата княгиня Мария Павловна, синътъ имъ Андрей Владимировичъ, 21 щабни руски офицери и 21 нижни чинове. Тѣзи руски гости, прѣдставители на руския императорски дворъ, руското правителство и народъ, стари ветерани на руската военна слава и лични участници въ освободителната война, на всѣкѫдѣ биднха посрѣщани и изпращани отъ власти и народъ най-радушно и най-тържествено. Тѣ бѣха прѣдметъ на обща небивала почить и обичь. Държавниятъ глава на България, Н. Ц. Височество князътъ, при откриване паметника „Царь Освободитель“ въ София въ своята монарша речь, пропита съ рѣдки чувства, изтъкна небивалия въ историята на народитѣ исторически актъ, освобождението на българския народъ, освобождение не отъ користолюбиви и славолюбиви намѣрения, а отъ едно най-възвишено человѣколюбие.

Въ момента на тия тържества и македоно-одринскитѣ братства въ София сѫ привѣтствовали Великия князъ съ единъ адресъ, въ който между другото е казано: „Една часть отъ българския народъ и днесъ пъшка подъ грозно и непоносимо иго; но за това сѫ виновни други, които въпрѣки постановлението и изкренното желание на Царь Освободителя, да види цѣлокупния народъ свободенъ, изкастриха и видоизмѣниха неговото величаво дѣло. Именно за това неговата паметь е и трѣбва да бѫде скѫпа за насъ повече, отколкото за всѣки другъ, защото той ни завѣща единъ високъ идеалъ, къмъ което осѫществяване ний всички ще трѣбва да се стремимъ твърдо и непоколебимо . . . .“

Тѣзи тържества лишенъ пѫть доказаха на свѣта, че двата народа руски и български — ги съединяватъ помежду не само едни исторически и племенни връзки, но и съзнанието на едно истинско братство и здраво духовно родство.

С.

„Любите другъ друга“.

Злочестата 1903 година разсипа дѣ повече, дѣ по-малко стотина български села и въ Одринския вилаятъ. Десетки хиляди мжже, жени и дѣца избѣгаха отсамъ границата, прѣдимно въ Бургаско и Старозагорско, за да тръсятъ спасение на живота си; хиляди други останаха безъ жилища, храна и облѣкло да плачатъ надъ опустошенитѣ си огнища, а стотини трети напълниха турскитѣ затвори и крѣпости, въ които много нещастници оставиха своитѣ кости, а не малко гниятъ и до днесъ тамъ. За щастие, намѣриха се и въ тия тежки врѣмена тогава милостиви християнски сърдца, които отъ далечни земи се притекоха съ своята материална и морална помощь къмъ пострадалитѣ. И тѣзи добри хора облекчиха нещастията на много наши сънародници въ Одринско, отриха много сълзи и спасиха отъ гладъ и смърть много нещастници. Първо мѣсто отъ тѣзи благодѣтели къмъ одринци иматъ добрѣ познатиятъ у насъ евангелски проповѣдникъ г. Георги Д. Маршъ и неговата благородна съпруга г-жа Маршъ. Слѣдъ малко на г. Марша се явили на помощь и още двѣ благородни агличанки: г-житѣ Браханъ и Кингъ-Луисъ.

Отъ печатното изложение, каквото г. Маршъ тѣзи дни е издалъ за раздаденитѣ отъ него и съпжтницитѣ му помощи въ Одринско прѣзъ 1904—1906 год., на първо мѣсто изтъква утѣшителниятъ фактъ, че свѣтътъ въ днешната своя изпорченость, въ вѣкътъ на грубия материализъмъ и пустотата на съврѣменното човѣшко сърдце, не е досущъ лишенъ отъ милостиви и високо благородни хора, които неуклонно слѣдватъ думитѣ на великия Голготски мжченикъ „любите другъ друга“.

Прѣзъ тия усилни за Одринско врѣмена г. и г-жа Маршъ сами лично сж обиколили повече отъ 50 пострадали въ Лозенграградско, Малко-Търновско и другадѣ въ Одринско села, дѣто сж раздали кржглата сума 4,687 лири турски, изпратени му отъ разни благотворит. дружества и хора изъ Англия и Америка. Тая сума малко е раздадена въ пари, а повечето въ храна, облѣкло, сѣчива и друга отъ първа необходимость покжщнина. По съвѣтитѣ на г. Маршъ и съпжтницитѣ му и благоприятнитѣ условия, въ които хуманната имъ мисия и произходътъ имъ сж ги поставяли прѣдъ турскитѣ власти, сж се завърнали въ роднитѣ си села и мнозина българи.

Нашата най-голѣма признателность и почитания къмъ добритѣ г-жи Маршъ, Браханъ, Кингъ-Луисъ и г-на Маршъ. **С.**

Родопски рибари покрай Черно-море.

Навѣрно, интересующитѣ се читатели сж забѣлѣзали въ досегашнитѣ печатни издания за Родопитѣ, че въ поселенията на тия планини, главно българитѣ, отъ незапомнени врѣмена се е запазила една несвойствена на българския битъ поминъчна отрасъль, именно риболовството покрай брѣговетѣ на Бѣло-море. Десетки български сѣмейства единъ видъ по наслѣдство отъ дѣди и прѣдѣди изъ селата Чепеларе, отсамъ въ България, и Устово, Райково, Дерекьой, Дунево и др. въ Ахжчелебийска кааза, закупватъ съ годишна рента ловидбата отъ наемателитѣ на далиянитѣ въ Гюмюрджинско и Енидженско. Тѣзи рибари българи, които носятъ името *сулинажии*, си иматъ своитѣ колиби въ наетитѣ части отъ далиянитѣ покрай Бѣломорския брѣгъ и 10 мѣсеца (освѣнъ юлий и августъ) прѣкарватъ тамъ въ ловидба на риби, миди и сулини. Това рибарство, или по-право сулинажийство, има всичкитѣ свои стопански традиции, примитивни прибори и начини на ловидбата и др. подобни[1]). Слѣдователно, това Родопско рибарство е твърдѣ характерно и важно за про-

[1]) Вижъ нашата книга „Изъ Бѣломорската равнина“ стр. 49 — 54. Пловдивъ, 1907 година.

учване не само откъмъ стопанско-икономично гледище, но и отъ чисто битово, народоучно, каквото нашиятъ сътрудникъ г. В. Дѣчовъ тъкми да направи въ идещитѣ книжки на „Родопски напрѣдъкъ“.

Отъ нѣколко години обаче насамъ, отъ когато българското племе въ прѣдѣлитѣ на турската държава почна систематично да се прѣслѣдва, тормози и разсипва, злата участь налетѣ и тия мирни работници-сулинажии по брѣговетѣ на Егея. На първо мѣсто гърцитѣ, които сж и главни

По фотографията на Крумъ Савовъ.

Родопски гайдарь.

прѣдприемачи на далянитѣ, почнаха да прѣслѣдватъ Родопскитѣ риболовци по всѣкакъвъ начинъ: доведоха риболовци-гърци изъ Малоазийскитѣ брѣгове, увеличиха до максимумъ наемътъ, почнаха да ги клеветатъ прѣдъ турската власть за лоши хора, да имъ устройватъ засади и много други такива, додѣто направиха животътъ имъ невъзможенъ и най-послѣ се отказаха да отиватъ тамъ.

Тая година около 25 души отъ тия Родопски рибари се настаниха при г. Бахчеванова, наематель на нѣкои отъ риболовнитѣ далияни въ Бургаско, и въ началото на септемврий е станало тържественото освещение на тѣхнитѣ нови рибарски лодки, на които за въ бѫдеще вълнитѣ на Черно море ще има да се борятъ съ жилеститѣ и похватни родопчани-рибари.

Желаемъ имъ отъ сърдце успѣхъ. С.

Помашки народни училища въ Родопитѣ.

Отъ началото на тая 1907/8 учебна година по желанието на самото население сѫ открити народни училища въ помашкитѣ села Дорково, Пещерска околия, Чуренъ, Пловдивско, и Чукуръ-кьой Станимашко. Отъ по-рано такива сѫществуватъ въ селата Костандово, Пещерско, и Чепеларе, Станимашко. Министерството на народната просвѣта е направило похвална стѫпка напрѣдъ, дѣто се е вслушало въ това искане на населението въ тия селца и е запълнило една отдавна зѣеща празнота. Вѣрваме, че то ще съумѣе да подбере и учителски персоналъ за тия училища, какъвто деликатностьта на мѣстото изисква и безъ какъвто не могатъ се очаква полезни и трайни резултати. Освѣнъ това трѣбва да се притече държавата на помощь и заедно и съ респективнитѣ окрѫжни съвѣти се намѣрятъ и приспособятъ на първо врѣме училищни помѣщения и се снабдятъ съ най-необходимитѣ учебни помагала. Това е толкова належаще и важно въ началото, което трѣбва да бѫде здраво и разумно положено.

С.

Държавното шосе Станимака—Хвойна—Чепеларе—границата.

На 20 октомврий т. г. бѣше опрѣдѣлено да се произведе търгъ за отдаване направата и на останалата часть отъ шосейния коларски пѫть, който ще направи достѫпна най-важната, а при това и най-голѣмата часть отъ Родопитѣ, що се намиратъ въ територията на Българското княжество. Приблизителната стойность на тая часть, която започва отъ 42 километъръ (с. Нарѣченъ) до 74 километъръ (Чепеларе), е опрѣдѣлена на около 1 милионъ лева, а цѣлото шосе Станимака—границата ще възлѣзе до 2 милиона. Съ направата на тоя пѫть тая задънена наша покрайнина въ Родопитѣ ще се посъживи и подигне нашия икономически развой тамъ, а най-главното е, че той ще сближи и въздѣйствува и въ други отношения вѫтрѣшнитѣ покрайнини на Родопитѣ задъ границата, на които естествени географски и икономически центрове сѫ Пловдивъ и Станимака и въобще плодородната Марична долина.

Конгресътъ на Одринци въ Пловдивъ.

При крайно влошеното положение на българското население въ Одринско, положение създадено слѣдъ 1900 и 1903 години, Одринската емиграция въ княжеството се загрижи за сѫдбата на своя роденъ край. Прѣзъ Великденскитѣ праздници т. г. въ Пловдивъ стана́ едно събрание отъ Одринци изъ повечето покрайнини тамъ и между другото рѣши да се сгрупира всичката Одринска емиграция въ благотворителни братства, а слѣдъ това въ единъ конгресъ отъ делегати на тия братства да обмислятъ и опрѣдѣлятъ, що имъ налагатъ сегашното положение и обстоятелства да правятъ за напрѣдъ за облекчение сѫдбата на роднитѣ имъ огнища. Избраната тогава комисия, слѣдъ като извърши това, що можеше и що бѣ по силитѣ ѝ, свика такъвъ конгресъ, който се и състоя на 26, 27 и 28 м. октомврий въ Пловдивъ. Присѫтствуваха 27 делегати — пълномощници на 13 братства, образувани до това врѣме. Въ конгреса

станаха живи разисквания върху създаденото положение и въ резултатъ еднодушно се зеха следнитѣ рѣшения:

1). Конгресътъ признава, че досегашната революционна акция въ Одринско, изродена въ последнитѣ години въ една врѣдна по-далечъ, се е отразила най-гибелно за съществуването на българщината тамъ.

2). Осжжда всѣкаква подобна за сега акция въ Одринско и се вмѣнява въ първа грижа на емиграцията да насочи всичката си сила и енергия въ чисто културно-благотворителна дѣйность на легална почва.

За тая цѣль се прие единъ общъ уставъ за Одринската емиграция, която се сгрупирва въ единъ Одрински Благотворителенъ Съюзъ. Избра се единъ управителенъ съвѣтъ на съюза отъ петь души съ сѣдалище въ София Съюзътъ ще издава и специаленъ печатенъ органъ, който ще подкрѣпя приетата клауза на емиграцията и слѣди за положението въ Одринско. Взетитѣ рѣшения ще бждатъ поднесени и на българското правителство съ молба, дѣто се може, да бжде подкрѣпена емиграцията въ тая й нова и напълно отговоряща на днешнитѣ обстоятелства културна и мирна дѣйность въ Одринско.

Идещия конгресъ се опредѣли да стане на 6 августъ, 1908 г., въ гр. Стара-Загора

Ний дълбоко се радваме за това отрезвление на Одринци, за здравия разумъ. който попада въ случая къмъ истинскитѣ интереси на тѣхния роденъ край и отъ сърдце имъ желаемъ успѣхъ и сполука.

С.

НЕКРОЛОЗИ.

Икономъ Василий Аврамовъ, 1835 † 1907 г.

На 19 августъ, т. г., се е поминалъ въ гр. Станимака протоирей Василий Аврамовъ, единъ отъ най-виднитѣ дѣйци по възраждането на българщината въ Ахж-челебийската кааза—Родопитѣ.

Покойниятъ е роденъ прѣзъ 1835 год. отъ сиромаси родители въ Ахж-челебийското село Горно-Дерекьой. До 15 годишната си възрасть той се е училъ на гръцка книга, и първиятъ му учитель е билъ извѣстниятъ по тия мѣста светогорски монахъ-проповѣдникъ Григорий.[1]) Ученикувалъ е и въ града Скеча двѣ години, а слѣдъ това е учителствовалъ въ селата Павелско, Горно-Дерекьой и Карлуково. По едно врѣме Василий Аврамовъ напуща учителството и става терзия — абаджия, което занятие упражнявалъ въ Гюмюрджинскитѣ и Ферски български села, а въ 1862 год. наново става учитель. Още като ученикъ, покойниятъ самъ се научилъ на българско четмо отъ токущо излѣзлия въ онова врѣме Нови Завѣтъ отъ Неофита. Въ 1864 година селото Горно-Дерекьой останало безъ свещеникъ и по настояването на съселянитѣ си той се ржкоположилъ, а въ 1866 година го зели Устовци, дѣто той свещенодѣйствува до свършека на освободителната война.

Прѣзъ 1872 год. слѣдъ признаването на българската черковна иерархия за самостоятелна, Ахж-челебийската кааза бѣше вече въ вѣдомството на новоучрѣдената Пловдивска българска епархия. Въ това врѣме покойниятъ дѣдо Панаретъ като пръвъ български владика

[1]). Вижъ „Родопски напрѣдъкъ“ год. I, кн. 2 — 1903 г. стр. 63.

посѣти и тѣзи страни и въ лицето на свещеникъ Василий той намѣри най-способния кандидатъ за архиерейски намѣстникъ въ каазата, на която длъжность покойниятъ прѣстоя до свършека на войната. Макаръ и самоукъ, но съ голѣми природни дарования, Икономъ Василий не само че твърдо устоя на постътъ си прѣзъ най-тежкитѣ изпитни по врѣме на възстанията, кланетата и войната, но и положи здраво начало въ закрѣпване българщината въ тия глухи мѣста и примѣренъ редъ въ черковно училищнитѣ имъ работи. Поради своятъ благъ и справедливъ нравъ, съ своя умъ и тактъ той се ползуваше съ голѣма репутация тогава и прѣдъ население, и прѣдъ власти, а това много спомогна да се упази тая кааза отъ злата участь, на каквато бѣха подвергнати много други български покраини. Прѣзъ зимата въ 1877 — 78 година, когато часть отъ Сюлейманъ-пашовата разбита армия наскочи да бѣга прѣзъ Родопитѣ, покойниятъ бѣ спасенъ съ сѣмейството си отъ явна смърть отъ единъ простъ и бѣденъ, но благороденъ помакъ, който цѣли двѣ седмици го имà въ домътъ си, два часа далечъ отъ Устово.

Слѣдъ сключването на С.-Стефанския договоръ, когато грѫцкитѣ хитрини станали извѣстни за оставянето на Ахѫ-челебийската кааза вънъ отъ Свободна България, покойниятъ е билъ пратенъ въ С. Стефано и Цариградъ като делегатъ, за да прѣдстави поплака на българското население отъ каазата.[1]) Слѣдъ сключването обаче на Берлинския договоръ на Икономъ Василий станало невъзможно стоенето му въ Устово и вѫпрѣки молбитѣ на цѣлото население, настаналитѣ политически промѣни го принудиха да се прѣсели въ г. Станимака, дѣто до 1905 година той имаше енорията св. Димитъръ и архиерейското намѣстничество на Станимашката околия, почитанъ и уважаванъ отъ всички.

Покойниятъ има своя дневникъ, който съдържа цѣнни исторически бѣлѣжки за борбитѣ и положението на работитѣ въ ония врѣмена въ Родопитѣ. Една малка часть отъ тѣхъ съ негово позволение бѣха публикувани въ сп. „Славиеви гори“ прѣзъ 1894 г., а други въ в. „Съвѣтникъ“, но когато тѣ се публиковатъ цѣли, тогава ще изтъкнатъ и много работи по воденитѣ тогава борби и положението на българскитѣ населения въ Срѣднитѣ Родопи, па ще дадатъ и една пълна картина на дѣлата на тоя скроменъ, но много заслужилъ на родния си край дѣецъ.

Икономъ Василий Аврамовъ бѣше даровитъ човѣкъ, примѣренъ духовенъ пастиръ, благъ, тихъ, справедливъ и съ дълбокъ проницателенъ умъ, и въ най-новата история на българскитѣ населения въ Родопитѣ той заслужено заема първо мѣсто.

Миръ на праха му.

С.

---

[1]) Вижъ „Родопски напрѣдъкъ“ год. II. кн. 2, 1904 год. стр. 45—40.

Константинъ Величковъ, род. въ 1856 г. † 1907.

Още една жертва на неумолимата човѣшка сждба, още една загуба на българския народъ.

На 3 ноемврий, т. г., внезапно е починалъ Константинъ Величковъ.

Тая загуба въ лицето на единъ отъ най-талантливитѣ български поети-литератори, какъвто бѣше покойниятъ; безкористенъ общественъ дѣецъ, каквито сж малцина у насъ; примѣренъ държавенъ мжжъ, рѣдъкъ по идейна прѣданость и обичь къмъ своето отечество и народъ патриотъ, тая загуба, казваме, съ смъртьта на Величкова ще причини истинска скърбь не само въ свободна България, но и въ българскитѣ земи подъ чужди яремъ.

Името на Константинъ Величковъ е добрѣ познато и въ дълбинитѣ на Родопитѣ. Той бѣше първиятъ, па и единствениятъ отъ всички досегашни български министри по народното просвѣщение, който още като румелийски директоръ по това вѣдомство, най-правилно схвана́, какви трѣбва да бждатъ задачитѣ на държавата въ отношение помашкитѣ поселения въ Родопитѣ, за да могатъ тѣ съ врѣме да се доведатъ до своето национално съзнание и единъ день станатъ нераздѣлна, обединена часть отъ общото тѣло на българския народъ. Той бѣше за една просвѣтна, умна, постоянна но безшумна и тактична духовна пропаганда помежду тѣзи еднокръвни наши братя, но отдалечени отъ злата сждба по култъ помашки поселения.

Но бѣлѣжитиятъ покойникъ и въ отношение на българскитѣ поселения въ Родопитѣ е направилъ много повече отъ всички свои колеги. Слѣдъ опустошаването най-виднитѣ български села въ Ардината долина, г. Величковъ като румелийски директоръ материялно имъ помогна да си възобновятъ разрушеното учебно дѣло. Отсамъ границата пъкъ той откри първитѣ класни училища въ Чепеларе и Павелско. Училища открива́ той и изъ помашкитѣ села и прави́ всичко, що можеше, за да внесе свѣтлина тамъ, да оздрави едни основи, на които щѣше да се иззида траенъ фундаментъ. За жалость, съ неговото напущане министерството, малцина отъ прѣемницитѣ му държеха тоя ясенъ и сигуренъ пжть въ отношение на Родопитѣ.

Бждещиятъ биографъ-историкъ ще изтъкне единъ день тая държавническа прозорливость на незабравимия покойникъ.

Нашитѣ най-изкрени съболезнования къмъ опечаленото му сѣмейство и роднини.

Миръ на праха му.

С.

Книжовни отзиви и оцѣнки.

Српски народни вез и текстилна орнаментика. Оригинална монографија на основу историјских докумената. Написала Јелица Белович — Бернадзиковска. Са 14 оригиналних слика. Број 21, изданье Матице Српске, Нови Сад, 1907 г. стр. IV — 254. Цѣна 2 круни.

Сръбската матица въ Нови-Садъ развива бѣлѣжита културно-просвѣтна дѣйность. Покрай хубавия и богатъ по съдържание свой *Летопис Матице Српске*, който редовно издава всѣки два мѣсеца, тя дава на своитѣ членове и още други три серии безплатни издания: I *Книге Матице Српске*, II *Зборник историјских докумената* и III *Книге за народ*. Отъ първата серия *Книге Матице Српске* до сега е издала 21 броя. Това сѫ цѣлни закрѫглени съчинения, въ които научно се щудиратъ исторически въпроси, етнографски монографии и др. изъ живота и миналото на цѣлокупния сръбски народъ и земи. Не липсватъ и чисто литературни и драматични произведения, нѣкои оригинални на най-виднитѣ сръбски литератори, а други прѣводи отъ чужди езици.

Послѣдниятъ 21 брой отъ първата серия Книга Матице Српске е *Српски Народни вез и текстилна орнаментика*, оригиналенъ трудъ на г-жа Елина Беловичъ—Бернадзиковска, на края съ 14 хубави снимки. Освѣнъ прѣдговорътъ книгата по съдържание е раздѣлена на 10 отдѣла: 1) За орнаментиката изобщо и частно за славѣнската; 2) Сръбски декоративенъ стилъ; 3) Сръбска техника по везенето; 4) Класификация на сръбскитѣ везове; 5) Нашата народна колористика; 6) За народното боядисване; 7) Народни повѣрия и гадания за везенето и тъченето; 8) Символистиката въ сръбската текстилна орнаментика, и 9 и 10 Послѣсловие, литературата по прѣдмета и илюстрации на разни шевове и везма.

Почтената авторка цѣли 12 години е проучвала и събирала своитѣ материяли за тоя бѣлѣжитъ трудъ. Тя е обиколила за тая цѣль славѣнскитѣ музеи въ Лъвовъ, Краковъ, Прага, Пеща, Загребъ, Любляна, Сараево и Бѣлградъ и сама е споходила много сръбски покраини, села и колибаци. По тоя начинъ и съ едно постоянство и удивителна воля тя е досъбрала всичко изъ сръбския народенъ битъ досежно неговия художнишки вкусъ и творческа дарба въ народнитѣ шевове, везма и техника, като грижливо е попъстрила цѣнния си трудъ и съ народната мѫдрость, прѣдявена въ гатанкитѣ, гаданията, съвищата и др. повѣрия, пѣснитѣ и пр. къмъ везмото и шевътъ. Това е единъ капиталенъ трудъ, пръвъ по своята закрѫгленость не само у сърбитѣ, но и въ цѣлата славѣнска книжнина.

У насъ още никой не се е сѣтилъ да проучи тоя важенъ стрѫкъ отъ народния битъ. Въ нашитѣ селски носии изъ разнитѣ

покраини на цѣлокупното българско отечество, дѣто модното врѣме не е още дообезличило старинното, типичното българско художническо творчество, има богато поле за работа. По едно врѣме покойната българска княгиня съ своето благородство въ душата и тънъкъ вкусъ бѣше внушила идеята и сама бѣше зела инициятивата да се събере и проучи народната орнаментика. За жалость, съ нейната преждеврѣменна смърть всичко се забрави, захвърли. А нашитѣ учителки изъ отечеството ни най-много и на първо мѣсто сѫ длъжни да оползотворятъ своитѣ знания, похватъ и родолюбие и въ тая посока, додѣ врѣмето не е извършило своето разрушение. Въ случая цѣнниятъ трудъ на сръбската учена нека послужи за примѣръ, подражание и поука, що може да направи една добра воля и едно истинско любеще своя народъ и отечество сърдце.

Книгата на г-жа Елица Беловичъ—Бернадзиковска би трѣбвало да не липсва и въ нашитѣ дѣвически гимназии и стопански училища.

С.

Извѣстия на етнографическия музей въ София. Книжка I — 1907 г. Редактиратъ се отъ Д. Мариновъ, директоръ на сѫщия музей.

„Всѣки народъ въ своя животъ е създалъ една извѣстна култура, много или малко самобитна; тая самобитность се съглежда въ ония понятия и обекти, които тоя народъ е създалъ подъ влиянието на мѣстнитѣ климатически условия, защото въ много други възгледи и обекти се вижда едно заимствуване отъ другитѣ народи. Да се намѣри и опрѣдѣли точно и положително: кое въ единъ народъ е самобитно, а кое — заимствувано, е задача на общата человѣческа културна история. И тогава негли ще бѫдатъ рѣшени много тъмни въпроси изъ областьта на умственото развитие на человѣческия родъ, па и изъ много други области на человѣческото знание. До сега тая всеобща културна история макаръ и да е направила много нѣщо въ тая область, макаръ фактитѣ и явленията, които е събрала и изнела, да изобилствуватъ — все пакъ тя не е внесла оная пълна свѣтлина, която се очакваше . . .“

Съ тѣзи встѫпителни думи г. Мариновъ започва своя прѣдговоръ, съ който обяснява и подкрѣпя навремѣнностьта и значението за откриване и сѫществуване на етнографическия музей и издаване извѣстията по него. Ний сме младъ народъ, съ претенции и право да заемемъ приличното мѣсто между културнитѣ народи като самостойна единица, а скорошното ни минало ни наложи усилна работа по всички линии на нашия общественъ, политически, економически и културенъ животъ. Едновремѣнно намъ се налагаше грижа о врѣме да се заловимъ да досъберемъ и запазимъ всичко, що нашата родна вѣществена и духовна култура отъ вѣкове е създала и запазила въ своята чистота и самобитность. Това трѣбваше да стане, защото врѣмето лѣти и върши своето си, безъ

да можемъ да го спремъ. То вихроносно обезличва и унищожава старинното, примитивното, собственото на миналитѣ вѣкове.

Честьта за уреждане и откриване отдѣленъ етнографически музей се падна на бившия министъръ на народната просвѣта г. Д-ръ Ив. Д. Шишмановъ, и пръвъ директоръ стана извѣстниятъ нашъ етнографъ г. Д Мариновъ, който и започва съ озаглавената по горѣ I книга отъ извѣстията му.

Г-нъ Мариновъ слѣдъ единъ хубавъ прѣдговоръ въ тая книга ни поднася описанията на нѣкои старинни битови обичаи: *Боенецъ*, *Еньова булья* (обичаитѣ на Еневъ день), *Кукови* или *Кукери*, тъй наричанитѣ въ нѣкои Родопски покраини *Старци*, описание на патерицата — народенъ календарь на тояга, извѣстенъ тоже и въ Родопитѣ, а послѣ на края архитектъ П. Койчевъ ни дава единъ хубавъ етюдъ подъ насловъ *Българска кжща, паметници и художествени богатства на България*, съ скици, планове и снимки на типични български постройки и мънастири.

Книгата е напъстрена и съ съотвѣтнитѣ снимки по описанитѣ обичаи, изданието е разкошно. но цѣната й споредъ насъ е доста висока (2 лева), а за първата книга поне отъ чисто пропагандическа цѣль трѣбваше да бѫде до минимумъ малка, още повече, че държавата материялно улеснява изданието.

Желаемъ отъ сърдце пъленъ успѣхъ на нашия културенъ лостъ — Българския Етнографически музей и неговитѣ първи начинатели и уредници.

С.

Одринско календарче за 1908 год. Нареждатъ и издаватъ група Одрински емигранти. София, печатница на Гавазовъ и Чоменовъ. Стр. 88, цѣна 50 ст.

На група млади и надеждни сили изъ Одринско е дошла хубавата идея да издадатъ горното календарче, състояще отъ 88 стр. малъкъ форматъ Цѣлото то е попълнено съ хубави статийки, всички визирующи едно: плачевното положение, въ което отъ нѣколко години насамъ се намира тая занемарена отъ всѣкѫдѣ злочеста българска страна. Съ една истинска наслада, но и не безъ душевна тѫга прочетохме тѣзи статийки, пропити съ синовна любовь и сърдечни болки къмъ родния край, въ които намѣрихме не малко трезви и зрѣли мисли. И заключението на всичко, що е писано въ това календарче, се свежда въ печалната истина, че за грозното положение, въ което днесъ е тласнато българското население въ Одринско, най-много и първи виновници сме си ний. Тая изкрена изповѣдь на авторитѣ имъ прави голѣма честь. Никой другъ не е въ състояние да вникне и почувствува всички послѣдици на единъ грѣхъ, отколкото самия грѣшникъ, когато съвѣстьта е сѫдия. Слава Богу, не липсваха прѣдвидливи умове, макаръ и не много на брой, които на врѣмето си още се изказаха, че положението на българското население въ Одринско по всичко не е за каква и да е революционна акция тамъ, че такава ще даде

най-отрицателни резултати, отъ това що се мисли и гони съ нея, обаче вихърътъ бѣше омоталъ умоветѣ на всички ни, и тѣзи искрени и вѣрни съвѣти се сочеха за антибългарски, прѣдателски ако щете. Но много бързо настѫпи врѣмето, за да видимъ. колко прави сѫ били тѣзи малцина хора тогава и колко ненаврѣменно, необмисленно, поради което и тъй гибелно се прѣдприе една акция, която толкова скѫпо ни коствува въ Одринско.

Въ едни кратки книжовни бѣлѣжки не е мѣстото да се взираме и прослѣдимъ всички тия грозни гънки на минали, па за голѣма скърбь и още продължаещи, наши грѣхове къмъ нещастното Одринско Ний трѣбва всички и отъ вселѣдѣ да съзнаемъ печалната истина, че нашето положение въ Одринско, земено въ сравнение съ всемирния въртежъ на сплетени интереси и коравосърдечието на съврѣменната дипломация изискватъ съвсѣмъ друга посока на дѣйствия. Не сѫ безкритично заетитѣ отъ чужди почви теории, съ които можемъ да градимъ кули въ въздуха за смѣтка на едно население, което сѫдбата е поставила въ едно изключително положение въ Одринско. Не е и нашия мечъ, който съ единъ замахъ днесъ би измѣнилъ сѫществующето зло тамъ. Ний имаме само единъ сигуренъ пѫть за сега: съ мирна, еволюционна, на чисто просвѣтно-културна почва да запазимъ, уякчимъ и подсилимъ нашия елементъ тамъ И ний отъ сърдце се радваме. че изъ день въ день тая здрава и истинска мисъль все повече и повече се съзнава и възприема. Макаръ че и въ календарчето тоя цѣръ ясно и опрѣдѣлено и да не е изказанъ, обаче той се съзира въ всички редове на писаното въ него

Ний желаемъ това Одринско календарче да бѫде внимателно прочетено не само отъ всѣки Одринецъ, но и отъ всѣки българинъ. който копнѣе за запазване цѣлокупностьта на българския народъ и българскитѣ земи. С.

Малки вѣсти.

по

фолклора изъ славѣнскитѣ страни.

Приносъ къмъ етнографията на македонскитѣ славѣни. Отговоръ на проф. Д-ръ J. Цвиичъ отъ професоръ Д-ръ А. Иширковъ. 1907 г. София, стр. 100. Това е второ допълнено издание, съ което уважаемиятъ нашъ ученъ професоръ г. Иширковъ съ прибавка на нови аргументи оборва новата теория на сръбския професоръ г. Цвиичъ, относно етнографията на Македония.

Въ № 8, год. XLVII, августъ, 1907 г. на **„Университетския извѣстия“** въ Киевъ между другото извѣстниятъ славистъ проф. г. Т. Д. Флорински започва въ прибавление своето капитално съ-

чинение: *Славянское племя. Статистико-етнографическій обзоръ современнаго славянства. Съ прилож. 2-хъ етногр. картъ.*

———

Въ № 3, вип. 1-й 1907 г. на „Рускій филологическій вѣстникъ“ въ Варшава е започнатъ *Сводъ матеріаловъ, собранныхъ комиссіей* по особеноститѣ на рускитѣ народни говори. Тѣзи материяли сѫ събирани по издадената програма въ 1903 год. отъ *Отдѣленіе рускаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ* и сѫ систематизирани въ особени таблици, които слѣдъ свършека на всичкитѣ ще дадатъ една прѣгледна картина на типичноститѣ въ всички руски народни говори.

———

Въ випускъ II, 1907 г. на „Живая Старина“ между другото сѫ помѣстени *„Финскія заимствованія въ рускомъ языкѣ“* отъ г. М. Р. Фасмера, *„Южнослав. брава замбкъ“* бѣлѣжка отъ сѫщия; проф. П. А. Лавровъ започва критическия си етюдъ върху обширния трудъ на Пражкия професоръ Нидерле, излѣзълъ до сега първия томъ въ двѣ части и една часть отъ втория томъ „Pûvod a počàtky naróda slovanskeho“. Въ втория отдѣлъ на сѫщия журналъ сѫ помѣстени *„Сибирскія пѣсенныя старины“* отъ А. А. Макаренко, *„Изъ Якутской старины“*, I—III, отъ Ед. К. Пекарскаго, *„Печерскія стихи и пѣсни“* отъ Н. Е. Ончукова и като приложение *„Заговори, обереги, спасительныя молитвы и пр.“* отъ П. Н. Виноградова.

———

Броеве 15 и 16 отъ миналия августъ на Сараевското спис. „Босанска Вила“ изцѣло сѫ посветени върху книжовната и учена дѣйность на починалия прѣди една година сръбски професоръ, книжовникъ и академикъ г. Стефанъ Сренацъ.

———

Въ бр. 7 и 8 на „Národopisný Vêstnik ceskoslovansky“ продължава народоучно-стопанския очеркъ *Ленътъ и обработването му* отъ г. Янъ Тикачъ, *Рѫкописенъ сватбенъ уставъ отъ полов. на 18 стол.* отъ В. И. Душекъ и Ф. В Викоукалъ, *Словацки сказки изъ Кракованъ* (окр. Нитра) отъ В. Тилле, и *Костеръ* (дърво) *за горене вѫглища* отъ Ярославъ Науманъ.

———

Третата кн. (XIX) отъ т. г. на „Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini“ както всѣкога е богата по съдържание на народоучни материали. Интересна е сбирката на г. Томо Драгичевичъ отъ народни повѣрия за създанието на слънцето, мѣсецътъ, звѣздитѣ, затменията, вѣтърътъ, гръмотевицата, градушката, дѫгата, планинитѣ и долинитѣ и въобще цѣлия вѣщественъ миръ.— Завръшенъ е и историко-етнографския етюдъ *Каравлашка насельа у Босни* отъ Теодоръ Филипеску — Д-ръ Јевто Дедијечъ пише за стари селски родове въ Херцеговина, за които по-рано сѫ правили исторически изслѣдвания и професоритѣ Ягичъ и Иеречекъ.— По нататъкъ Людевитъ Куба още продължава изслѣдването на на-

роднитѣ пѣсни и мелодии въ Босна и Херцеговина. И тоя брой е попъстренъ съ хубави илюстрации и снимки.

Въ т. XI/2 на „Извѣстія Отд. рускаго языка и словесности“, що издава Имп. Академия на Наукитѣ въ Петербургъ, между другия си всѣкога пробранъ материялъ по славистиката, важна по новитѣ изслѣдвания е студията на г. М. Р. Фасмеръ: *„Греко-славянскія етюды“*.

Извѣстниятъ академикъ А. И. Соболевски е издалъ новъ свой трудъ *„Рускій народъ какъ етнографическое цѣлое“*, дѣто въ популярна форма е изложенъ съставътъ на населенията въ руската държава и сътношенията на другитѣ разни племена.

Въ гр. Вилна г. Ал. Харузинъ е издалъ единъ свой наученъ трудъ, новъ въ славѣнската фолклористика: *„Славянское жилище въ сѣверо-западномъ краѣ“* съ много автотипични снимки. Г-нъ Харузинъ отъ нѣколко години насамъ специялно се е завзелъ да събира материяли изъ славѣнскитѣ страни за жилищата. Такъвъ единъ въпросникъ прѣди не много врѣме бѣше изпратенъ и въ България посрѣдствомъ г. Д-ръ Ив. Д. Шишманова и до колкото знаемъ, материяли и за българскитѣ жилища отъ нѣкои български покрайнини бѣха събрани.

Въ гр. Варшава е излѣзла книгата *„Изъ исторіи Карпатской Руси“* отъ г. И. П. Филевичъ. Тя е единъ очеркъ на живота на Галицкитѣ руси.

„Козацкі часи в народній пісни, з заміткамѝ“, Лъвовъ, отъ г. В. Будзиновски. Това е единъ сборникъ отъ исторически пѣсни за ранната борба на южнитѣ руси съ татаритѣ и турцитѣ.

Въ № 3 и 4 стр. 68—205 отъ 1906 г. на „Етнографическое Обозрѣніе“ въ Москва е помѣстенъ единъ важенъ за фолклора трудъ отъ г-жа В. Н. Харузина: *„Къ вопросу о почитаніи огня“*. Слѣдъ едно обстойно вѣдение на уважаемата авторка, която изтъква за навремѣнностьта и важностьта, че въ етнографията отдѣлнитѣ явления трѣбва основно и изчерпателно да се изучватъ, дава и една подробна програма за събиране всичко изъ народнитѣ вѣрвания по почитането на огъня.

Народни умотворения изъ Родопитѣ и Одринско.

I, Народни баяния и лѣкувания отъ с. Лавалско, Станимашка околия.

Записалъ Георги Л. Пашевъ.

1.

Баяне и лѣкуване отъ неизвѣстни болести

Когато се поболѣе нѣкой отъ нѣкоя вѫтрѣшна болесть, която простолюдието не може да опрѣдѣли и си обясни причинитѣ ѝ, повикватъ една баба, която знае да бае. Тя отива при болния и най-напрѣдъ го поръсва съ студена вода, като го пита, гдѣ го боли. Слѣдъ това тя зема отъ огъня три вѫглена, поставя ги въ една тепсия въ видъ на триѫгълникъ, като при всѣки вѫгленъ поставя и по едно хлѣбно зърно, напр., при първия вѫгленъ поставя едно царевичено зърно, при втория едно пшеничено зърно; а третия вѫгленъ оставя безъ зърно и сѫщеврѣменно го обрича на нѣкой светия, напр. първия на св. Никола, втория на св. Атанасъ, а третия на Св. Богородица.

Слѣдъ това баячката завърта въ срѣдата на триѫгълника едно вретено и гледа, къмъ коя посока ще тръгне. Ако тръгне по посока къмъ първия вѫгленъ, тогава баячката казва, че тази болесть е отъ Св. Никола, за което тя опрѣдѣля, че болниятъ трѣбва да подари на тоя светия 10 или 20 оки царевица, за да му повърне здраве. Ако вретеното тръгне къмъ посока на втория вѫгленъ, значи че болестьта е отъ светията, обрѣченъ на тоя вѫгленъ; ако ли пъкъ тръгне къмъ третия вѫгленъ, значи, че болестьта е отъ св. Богородица и че трѣбва да ѝ се подари една прѣстилка, риза и др., за да се повърне здравето на болника.

Болниятъ е длъженъ да подари всичко опрѣдѣлено отъ баячката, иначе той не може да очаква изцѣление.

2.

Баяне за спиране кръвотечение отъ носъ.

Когато нѣкой има чести кръвоизлияния отъ носа, взема се единъ червенъ конецъ, свива се въ видъ на буквата О и се поставя подъ носътъ на този, който има кръвоизлияния. Слѣдъ като капнатъ седемь капки кръвь прѣзъ конеца, веднага се завързва седемь пѫти, слѣдъ което занасятъ конеца

подъ едно старо дърво, на което коренитѣ сж изровени и може да минава животно подъ него, завързватъ конеца за корена и казватъ: *„кръ^а^фчицата да си е^а^ у мене^а^, а болесчицата ай тува“*, и си отива спокоенъ, че кръвоизлиянията нѣма да се повторятъ.

3.

Баяне за лѣкуване отъ трѣска.

Когато нѣкой страда отъ трѣска, чака се най-голѣмата криза на болестьта, и когато болниятъ почне да трепери, поставятъ го въ една стая, като го съблекатъ и поставятъ на гола земя и въ такова положение, щото да не вижда, кой влиза отъ вратата. За всичко това не се обажда на болния, защо се прави тъй. Бабата излиза вънъ отъ стаята, напълва единъ котелъ съ студена вода и се връща пакъ въ стаята на болния, безъ да бжде забѣлѣзана отъ него, па моментално изсипва водата върху болния, който веднага изтръпва. Послѣ взема и се избърсва добрѣ и се поставя и завива въ леглото му добрѣ до тогава, до като се изпоти добрѣ.

4.

Баяне за залавяне на крадецъ.

При изгубване на нѣкои вѣщи, ако този, който е изгубилъ тѣзи нѣща, се съмнява въ нѣкого, то постжпва по слѣдующия начинъ: взема една паница съ голѣмо дъно и измѣрва центъра му, послѣ го напълня съ вода, па взема двѣ стари тънки сребърни парици и ги хвърля въ водата. Ако тѣзи пари прибѣгнатъ къмъ измѣрения центъръ, това значи, че този, въ когото се съмняватъ, е истинския крадецъ. Това се прави три пжти и ако се случи сжщото, тогава отива и заявява на съмнителния, че той е взелъ участие въ тази кражба. Въ такива случаи често пжти се е залавялъ крадеца, понеже, ако той е билъ близъкъ въ извършеното дѣло, отъ страхъ и смущение изказва истинскитѣ крадци.

5.

Баяне за завързване на дивеча и запазване отъ устата му изгубени овце.

При изгубване прѣзъ деня овце отъ стадото, за да се запазятъ отъ дивеча, постжпватъ по слѣдующия начинъ: вечерьта, когато се завърнатъ въ колибитѣ си, събиратъ се

двама овчари, взиматъ паницата, въ която се хранятъ, и я нахлупватъ на земята, сѫщеврѣменно изваждатъ отъ огъня толкова вѫглена, колкото сѫ изгубенитѣ овце. Като се извадятъ, съ една прѫчка ги подкарва единия къмъ паницата, като вика съ гласъ, като че ли кара овце. Другарьтъ му пъкъ ще почне да го пита: *„какво караш, чубан?“ — Карам овце. — А и ут дѣ ги караш? — Бѣха устанали въ баире[а], та да ги зàтвуря“*. Това питане се повтаря нѣколко пѫти, до като най-послѣ ги похлупи подъ паницата. Послѣ взема едно вѫже и завързва нѣколко вѫзела отъ него. Другарьтъ му пакъ го пита: *„Какво вързваш, чубàн? — Вързвам на дивеча нугите“!* Послѣ върже втори вѫзелъ, а другарьтъ му пакъ го пита; *„Какво вързваш, чубàн? — Вързвам на дивеча устата“*. Първиятъ продължава да вързва вѫзли до тогава, до като му завърже очитѣ, ушитѣ, носътъ и всичко. Другарьтъ му пакъ ще попита: *„Оти ги завързваш? — Завързвам ги да не могат да нàдат твойтѣ увчици“*. Като се свърши това, взема вѫжето и го вързва на единъ боръ и остава тамъ до като си намѣри овцетѣ. Така сѫщо и паницата стои захлупена.

II. Коледни пѣсни и обичаи въ с. Доѕанъ-хисаръ, Дедеагачка кааза.

Записалъ Ст. Н. Шишковъ.

Отъ една седмица напрѣдъ се съгласятъ 10—15 момци да коледуватъ и въ нѣкоя кѫща по редъ се събиратъ да изучатъ прѣдварително коледнитѣ пѣсни. Избранитѣ момци се казватъ *куле[а]дàше[а]* и другиго вече не приематъ въ групата. Ако ли случайно или нарочно неизбранъ момъкъ влѣзе въ кѫщата, дѣто групата учи пѣснитѣ, поставятъ го на вратата да чува да не идватъ други. Такъвъ попадналъ чувачъ се казва *туражйе[а]*.

Срѣщу Коледа прѣзъ нощьта коледашитѣ се раздѣлятъ на двѣ чети и на всѣка си опрѣдѣлятъ кѫщитѣ въ селото, въ които ще пѣятъ. Слѣдъ това всѣка чета отива при черковнитѣ врата и изпѣва пѣсеньта:

Стàни нйне[а], гуспудйне[а],
Iотури ни, iотпе[а]ни ни[1]),
Нйе[а] нè сме[а] грòзни[2]) òра,
Нйе[а] си сме[а] куле[а]дàше[а],

Куле^адаше^а, врйт' іулдашe^а.
Ку ни утòриш, зрàф да бъ^аде^аш,
Ку ни утòриш, пак сас зрàве^а.

Слѣдъ това започватъ по редъ изъ кжщитѣ, спиратъ се отвънъ при пжтнитѣ врата и изпѣватъ сжщата пѣсень. Домакинитѣ отварятъ вратата, и коледашитѣ влизатъ въ кжщи. Ако въ сѣмейството има неженена мома, коледашитѣ изпѣватъ тая пѣсень:

Іубрàслу е^а е^аднò дъ^арву,
Е^аднò дъ^арву іàбал'че^аву
На мòмини рàвни дòре^а,
Іубрудйлу три іàбъ^ал'ки.
Дè замйна мàлку уфчèрче^а,
Та замàна[3]) крйва гèга,
Та іудàри мàлка мумà,
Мàлкя мумà аф тè^анку къ^асле^а.
Іа мумà е^а уд'вйкнала
Нèините^а дèве^ат' брàта,
Дèве^ат' брата братучè^ада:
— Щу стуйте^а, щу глèдате^а,
Зàже^алите^а[4]) пукрàй мòре^а,
Пукрàй мòре^а рàвну пòле^а,
Та вàтите^а мàлку уфчèрче^а,
Сам гу мèне^а дуве^адèте^а,
Не^а кàрану, не^а бъ^ахтану,
Самà мумà ше^а гу бъ^ахтè
С' нèйнуту б'àлу лйце^а,
Б'àлу лйце^а, тè^анку кръ^асле^а.

Ако пъкъ въ кжщата има момъкъ — ергенъ, пѣятъ тая пѣсънь.

Стàни, стàни, брàйну ле^а,
Стàду ти са расшèталу
Нис тралъ^ачки, бузалъ^ачки[5])
Нè бруèну, нè дувèну.
— Нèка въ^арвй сйву стàду,
Упрèш въ^арвй све^аатй Г'орги,
Сàб'а носи аф ръ^акàта,
Та рассè^аче_а іàврум връ^аше^а,
Та сградйха чалъ^амàре^а[6]),
Издувйха сйву стàду,

Напрàи са сирe^а^не^а^ту,
Раздàдуа пу кумшйе^а^,
Пу кумшйе^а^, пу сирмàси.

Слѣдъ като излѣзатъ отъ една кѫща, додѣ стигнатъ другата, по пѫтьтъ пѣятъ слѣдната пѣсень:

Мѝл'ке^а^, Мѝл'ке^а^, г'узѐл' Мѝл'ке^а^,
Причỳла са г'узѐл' Мѝл'ке^а^
Мѐ^а^жду дѐве^а^т' кадалъка,
Кадалъка, капалъка.
Дѐ е^а^ зачỳ іан праматàр,
Іан праматàр, баш бе^а^зе^а^рг'ан,
Тòй си мàйци іудрумòне^а^:
— Мàле^а^, мàле^а^, стàру мàле^а^,
Кі́к ли, щỳ ли да стòриме^а^,
Г'узѐл' Мѝл'ке^а^ да зѐмиме^а^.
— И туй ли òще^а^ да та ỳче^а^:
Іòткупи ми дѐве^а^т' ге^а^мии,
Сѝчку тѐнко купрѝне^а^ну,
Та ми пỳде^а^ аф гòрна маалà,
Та ми свѝкай мàлки мòми,
Мàлки мòми и не^а^в'àсти,
Там ше^а^ пỳде^а^ г'узѐл' Мѝл'ке^а^.

Отъ всѣка кѫща на коледашитѣ даряватъ орѣхи, бадеми, пари, сланина и особено за тѣхъ печени кравай. Хлѣбътъ и сиренето даватъ на гайдажията като прѣдварителна плата да свири на групата коледаши до Великденскитѣ заговѣзни, когато и дѣто го повикатъ. Останалитѣ събрани работи продаватъ, купуватъ си бравъ за ядене и на втория день на Коледа се събиратъ на другарска трапеза и се веселятъ.

Освѣнъ коледашитѣ и малкитѣ дѣца на Коледа отиватъ по кѫщитѣ и казватъ „у куле^а^дѐ^а^й, у куле^а^дѐ^а^й", и кѫщнитѣ ги даряватъ съ овощия и кравай.

Записани отъ К. Георгевъ Калояновъ, 1907 год.

Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки на нѣкои думи и форми въ народнитѣ умотворения.

[1]) **Ютпеᵃни,** гл. отъ глаголътъ пъна, запъна. *Ютпеᵃни*, отключи, махни запеналката на вратата, отвори ги.

[2]) **Грóзни (х)óра,** прил. лоши хора, хора съ зли намѣрения. *Грóзну вр'áмеᵃ*, значи лошо врѣме.

[3]) **Замáна,** гл. замахна. Придихателниятъ звукъ *х* изобщо въ Дованъ-хисарския говоръ липсва.

[4]) **Зáжеᵃлитеᵃ,** гл. тръгнете, обиходете извѣстно мѣсто. Тоя глаголъ крие и друго понятие едноврѣменно и въ пѣсеньта показва да обиколятъ посоченото мѣсто единъ видъ съ тъга, съ униние.

[5]) **Тралѝчки, бузалѝчки,** сѫщ. умалително. Казватъ на малки росни полянки, покрити съ сочна млада трѣва.

[6]) **Чалъᵃмáр—еᵃ** сѫщ. турска дума, *чалъмъ* мѣсто, сгодно мѣсто. Означава кошара, ограда, дѣто се доятъ и нощуватъ овцетѣ.